

AKADEMIJA ZA HUMANI RAZVOJ

AKADEMIJA ZA

HUMANI RAZVOJ

**TRAUMATIZACIJA I VIKTIMIZACIJA U PORODIČNOM
NASILJU**

MASTER RAD

2024

MILICA JEREMIĆ

AKADEMIJA ZA HUMANI RAZVOJ

**VISOKA ŠKOLA
SOCIJALNOG
RADA**

**TRAUMATIZACIJA I VIKTIMIZACIJA U PORODIČNOM
NASILJU**

MASTER RAD

Smer studija: Socijalni rad

Mentor: Prof. Dr Grbić Ana

Prvi član komisije: Prof. Dr Saša Stepanović

Drugi član komisije: Doc. Dr Emina Borjanić Bolić

BEOGRAD 2024

MILICA JEREMIĆ

IZJAVA

Izjavljujem, da sam ovaj master rad napisala sama, nisam prekršila zakon o autorskim pravima i korišćenu literaturu sam navela na odgovarajućem mestu.

Beograd 2024.godine

.....

potpis

ZAHVALNICA

Zahvaljujem se mentoru Prof. Dr Grbić Ani na strpljenju i prisutnosti u svakom trenutku kada su mi podrška i usmerenje bili potrebni.

Zahvaljujem se mojim roditeljima koji su me naučili da imam blanko veru u život – onu pravu, suštinsku veru bez pokrića i da je život uvek pravu jer i kada nam daje teret zna meru koliko možemo da nosimo..

Zahvaljujem se mom bratu Nikoli koji mi je oduvek podrška i snaga, kada padnem da ustanem i da gledam u cilj koji sebi postavim, podsećajući me da nije poraz pasti, već neustati.

Zahvaljujem se mojoj deci koja su moj smisao života, moj nepresušni izvor ljubavi, empatije i vere - mom sinu Petru uz koga sam i ja učila, rasla i borila se u ulozi tinejdzer majke i mojim ćerkama Nevi i Hani koje me podsete svaki dan na radost jer ih imam.

Zahvaljujem se svojim precima čije gene ponosno nosim i čije su me dela i sudbine vodile kroz život.

Na kraju, zahvaljujem se životu koji mi je, oduvek, bio najveći učitelj.

APSTRAKT

JEREMIĆ, Milica: Traumatizacija i viktimizacija u porodičnom nasilju [Master rad]/ Milica Jeremić. Visoka škola socijalnog rada. Beograd. Mentor: Prof. Dr Grbić Ana. Beograd, 2024. s.93.

Porodica je osnovna jedinica, ćelija, vezivno tkivo i stub svakog društva, odakle počinje izgradnja sigurne baze za poverenje u sebe, druge i u svet. To poverenje biva lako narušeno kada se dogodi nasilje u porodici i ona, tada, nije više sigurno mesto ni utočište u kojem se rešavaju životni problemi, već postaje mesto bola i patnje, a koje ostavlja velike posledice na sve članove. Najčešće žrtve porodičnog nasilja su žene i deca, a traumatizacija i viktimizacija su veće što je učestalije nasilje u porodici. Nasilje može biti psihičko, fizičko, ekonomsko, seksualno, no vrlo često se dešavaju kombinacije više vrsta nasilja. Svaka od ovih vrsta nasilja ostavlja trajne posledice po žrtvu – od niskog samopouzdanja, samovrednovanja, anksioznosti, depresije, potrebe za izmenjenim pogledima na realnost, do bega u fantaziju, skrivanja u izmišljene svetove, ali i do potrebe za samopovređivanjem ili suicidom. Ovaj master rad se bavi nasiljem u porodici kao socijalnim problemom. U teorijskom delu se govori o nasilju kroz definisanje i podelu nasilja, dajući posebno mesto rizicima od nasilja ali i mitovima i činjenicama, odnosno zamkama u koje mogu da se nađu stručni radnici koji se susreću sa ovom problematikom u svom radu. Obraduje se, takođe, trauma, naročito posledice traumatičnog iskustva koja su se dogodila kod dece, praveći razliku između zdravih i patoloških reakcija na traumu, ali i mogućnosti socijalnog rada u prevenciji ovog fenomena. U radu su prikazane i kompetencije državnih organa i nevladinih organizacija koje se bave problematikom nasilja u porodici. U istraživačkom delu rada korišćena je kauzistika kao metoda istraživanja gde je prikazan slučaj porodičnog nasilja.

Ključne reči: Porodica, nasilje, trauma, viktimizacija, socijalni rad.

ABSTRAKT (eng.)

JEREMIĆ, Milica: Traumatization and Victimization in Family Violence [Master's Thesis]/
Milica Jeremić. School of Social Work. Belgrade. Mentor: Prof. Dr. Ana Grbić. Belgrade, 2024.
p. 93.

The family is the basic unit, cell, connective tissue, and pillar of every society, where the construction of a secure base for trust in oneself, others, and the world begins. This trust is easily shattered when violence occurs within the family, turning it from a safe haven and a place where life problems are resolved into a place of pain and suffering, leaving significant consequences on all members. The most common victims of family violence are women and children, and traumatization and victimization are greater the more frequent the violence in the family. Violence can be psychological, physical, economic, sexual, but very often, combinations of multiple types of violence occur. Each of these forms of violence leaves lasting consequences on the victim – from low self-confidence, self-esteem, anxiety, depression, a need for altered views of reality, to escaping into fantasy, hiding in imaginary worlds, and even the need for self-harm or suicide. This master's thesis deals with family violence as a social problem. The theoretical part discusses violence by defining and categorizing it, giving special attention to the risks of violence as well as myths and facts, or pitfalls that professionals encountering this issue in their work may face. It also addresses trauma, particularly the consequences of traumatic experiences in children, distinguishing between healthy and pathological reactions to trauma, as well as the possibilities of social work in preventing this phenomenon. The thesis also presents the competencies of state bodies and non-governmental organizations dealing with the issue of family violence. The research part of the thesis used case study as a research method, illustrating a case of family violence.

Keywords: Family, violence, trauma, victimization, social work

SADRŽAJ

I	METODOLOŠKI OKVIR MASTER RADA.....	10
1.1.	Predmet	10
1.2	Definisanje problema.....	10
1.3	Društveni značaj master rada	11
1.4	Naučni značaj master rada	12
1.5	Prostorno, vremensko i disciplinarno određenje predmeta istraživanja	12
1.6	Cilj master rada	13
1.7	Hipoteze master rada	13
1.8	Metode i tehnike master rada	14
II	TEORIJSKI OKVIR MASTER RADA	15
2.1.	Porodica - definicije.....	15
2.2.	Nasilje – definicije i vrse	16
2.3.	Nasilje u porodici kroz istoriju.....	18
2.4.	Rizici porodičnog nasilja	21
2.5.	Mitovi i činjenice o porodičnom nasilju	23
III	TRAUMA.....	26
3.1.	Ulazak u traumu	26
3.2.	Definisanje traume.....	27
3.3.	Nastanak traume	28
3.4.	Reacije na traumu	33
3.5.	Trauma u detinjstvu	35
3.5.1.	Trauma u detinjstvu kao posledica fizičkog zlostavljanja	37
3.5.2.	Trauma u detinjstvu kao posledica psihičkog zlostavljanja.....	38
3.5.3.	Trauma u detinjstvu kao posledica seksualnog zlostavljanja.....	41
3.5.4.	Trauma u detinjstvu kao posledica zanemarivanja.....	42
3.5.5.	Preporuke koje se odnose na zaštitu dece	45
IV	VIKTIMIZACIJA	46
4.1.	Inkvizicija, histerija i trauma.....	46
4.2.	Dete žrtva	47
4.3.	Izmenjena realnost.....	50
4.4.	Lažni identitet žrtve	51

4.5. Telo koje odaje	52
4.6. Ponovljena viktmizacija.....	53
V STATISTIKA	54
VI PRAVNI OKVIR NASILJA U PORODICI.....	58
6.1. Osnovna ljudska prava u kontekstu socijalne zaštite.....	58
6.2. Međunarodni izvori ljudskih prava i njihova primena u nacionalnom pravnom sistemu	59
6.3. Zakoni Republike Srbije koji se odnose na zaštitu dece od nasilja	60
6.3.1. Porodični zakon	61
6.3.2. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici	62
6.3.3. Ostale zakonske regulative.....	63
VII PREVENCIJA PORODIČNOG NASILJA.....	64
7.1. Socijalna zaštita	67
7.1.1. Centri za socijalni rad	69
7.2. Policija	71
7.3. Javno tužilaštvo	72
7.4. Zdravstvene ustanove	72
7.5. Vaspitno-obrazovne ustanove	73
7.6. Nevladin sektor.....	74
VIII METODE RADA SA ŽRTVAMA PORODIČNOG NASILJA.....	76
IX EMPIRIJSKI DEO – KAZUISTIKA.....	79
ZAKLJUČAK	82
REZIME.....	85
UMESTO POGOVORA	89
SPISAK KORIŠĆENE LITERATURE	90
PRILOZI	93

I METODOLOŠKI OKVIR MASTER RADA

1.1. Predmet

Predmet rada je traumatizacija i viktimizacija u porodičnom nasilju

1.2 Definisane probleme

Porodica je osnovna jedinica, ćelija, vezivno tkivo i stub svakog društva, odakle počinje izgradnja sigurne baze za poverenje u sebe, druge i u svet. Porodica je mesto podrške, rasta, razvoja, sigurnosti i formiranja osnovnih sistema vrednosti i uverenja. Kada se dogodi nasilje u porodici, njegove posledice ostaju dugo u vidu duboke traume i ne zaobilaze ni jednog člana porodice. Preživljena traumatična iskustva ali i doživljaji, vraćaju se iznova u različitim segmentima života pojedinca koji nema „sigurnu luku“, utočište – porodicu koja bi bila podrška jer je i sama u traumama i time i disfunkcionalna. Trauma kao događaj je psihološko stresno dešavanje, koje je izvan uobičajenog ljudskog iskustva. Kao doživljaj, trauma je osećanje bola i patnje, koji prati osobu u svim njenim segmentima života i utiče na telesno, kognitivno, voljno, socijalno, emocionalno i interpersonalno funkcionisanje. Kako će se osoba nositi sa traumom, zavisi od osetljivosti pojedinca, sistema podrške, rezilijentnosti i drugo. Ipak, svaka osoba, a da nije počinilac tog dela, razvija simptome žrtve uz duboko uverenje da svet nije sigurno mesto, te odatle dolazi nepoverenje u druge ljude, sistem, institucije i celokupno društvo. Osoba koja je preživela traumu se povlači u sebe i trudi se „da bude nevidljiva“. S druge strane, društvo ne može da reaguje ukoliko nije informisano i tada pojedinac, porodica ali i društvena zajednica su destabilizovani.

Da bi se sprečile ovakve posledice, nužno je rano prepoznavanje znakova koji mogu da vode u nasilje i razvoj traume, a time bi se sprečile štetne posledice, kako po pojedinca, tako i po porodicu i društvo u celini.

1.3 Društveni značaj master rada

Društveni značaj istraživanja je da se dobiju odgovori na određena pitanja ali i da se šira društvena javnost, kao i institucije koje se bave uobičajenim problemima ali i statističkim devijacijama, upoznaju, dodatno, sa posledicama traumatičnog iskustva i viktimizacije, kako bi se unapredile mere preventivnog rada ali i kurativne zaštite.

1.4 Naučni značaj master rada

Naučni značaj ovog rada je da se unaprede odnosi i znanja između ustanova i pružaoca usluga socijalne zaštite i samih korisnika koji se susreću sa problemima nasilja u porodici, te traumatizacijom i viktimizacijom kao posledicama ali i da se unapredi preventivni rad na svim nivoima i odnosima koji se bave ovom tematikom.

1.5 Prostorno, vremensko i disciplinarno određenje predmeta istraživanja

Prostorno određenje predmeta istraživanja odnosi se na teritoriju Republike Srbije.

Vremensko određenje predmeta istraživanja odnosi se na period 2018 /2022. Godine.

Disciplinarno određenje predmeta istraživanja je multidisciplinarno u okviru društvenih nauka i to u oblastima socijalne politike, prava, psihologije, socijologije i drugih naučnih disciplina.

1.6 Cilj master rada

Naučni cilj rada usmeren je na pružanje doprinosa socio – kulturološkom akademskom proučavanju traumatizacije i viktimizacije kao posledice nasilja u porodici.

Društveni cilj master rada je dodatno razumevanje traumatizacije i viktimizacije kao posledice nasilja u porodici a koje utiču na celo društvo.

Društveni cilj je i razumevanje porodičnog nasilja kao društvenog problema i njegovih posledica na sve članove porodice, kao i razumevanje sa aspekta kvaliteta života.

1.7 Hipoteze master rada

U skladu sa teorijskim razmatranjem i osnovnim problemom kojim se rad bavi i na osnovu kojeg su definisani ciljevi i zadaci istraživanja, formulisane su sledeće hipoteze:

Opšta hipoteza:

Što je učestalija pojava porodičnog nasilja, to je veća traumatizacija i viktimizacija članova porodice.

Posebne hipoteze:

Nasilje u porodici najprisutnije je između bračnih supružnika.

Trauma doživljena u detinjstvu može ostaviti trajne posledice u odraslom dobu.

Deca su posebna vrsta žrtve u porodičnom nasilju

Najčešći učionici porodičnog nasilja su muškarci

Najčešći vid nasilja je psihičko nasilje.

1.8 Metode i tehnike master rada

Da bismo bolje obradili, sa što više aspekata traumatizaciju i viktimizaciju kao posledicu porodičnog nasilja, a potom i analizirali koristićemo više različitih metoda:

- U ovom radu korišćen je sociološki metod jer je tema ovog rada data u konkretnim društvenim uslovima i reflektuje se na socijalnu zajednicu tako što je često dugoročno destabilizuje.
- Takođe, korišćen je metod observacije (naučno posmatranje) koje je u radu sistematsko i precizno usmereno na određenje ove pojave, te je usmereno na dolaženje do empirijskih saznanja.
- Isto tako korišćen je funkcionalni metod kojeg karakteriše težnja i upravljanje konfliktima , promenama, kako bi se adaptiralo novim uslovima i očuvao sistem.
- Kroz rad smo koristili i istorijski metod kojim smo ovu pojavu sagledali u istorijskom i kulturološkom kontekstu.
- Kako bismo potvrdili neke od hipoteza, u radu smo korisili i statističku metodu.
- U ovom master radu je korišćena kazuistika kao metoda istraživanja, kojom se želi utvrditi uzročno-posledična zavisnost trauma i nasilja, te je ovom metodom prikazan slučaj porodičnog nasilja.

II TEORIJSKI OKVIR MASTER RADA

Imajući u vidu da je tema rada povezana sa posledicama nasilja u porodici, u radu će prvo biti definisani pojmovi porodice i nasilja:

2.1. Porodica - definicije

„Porodica je najstarija, najtrajnije primarna društvena grupa koja se temelji na bio – reproduktivnim, psiho – socijalnim, zaštitnim i ekonomskim vezama supružnika i njihove rođene ili adoptirane dece” (Grbić, 2023 s. 29).

„Novija određenja porodice posmatraju je kao grupu pojedinaca koji žive u zajedničkom domaćinstvu i koju čine najmanje jedno dete i najmanje jedna odrasla osoba i koji su međusobom povezani bračnom vezom ili kohabitacijom i roditeljskim odnosom” (Nowotny, H., Fuh, B., Pinnela, A., Fecondita e nuove forme di unione in Europa, Sapere, Milano, 2004.).

„Porodica je imperativni Ti: esencijalno drugo. Porodica je način povezanosti, približno srodan pojmu porodice u kojoj živimo. Zadatak je obnoviti ili razviti postojeću porodicu kao zajednicu, kao prirodni Ti svakog pojedinca u njoj” (Kempler, 1994 s. 17).

Porodica je mesto izgradnje bazične sigurnosti i formiranja ličnosti. U porodici, kao osnovnoj ćeliji svakog društva, neguju se odgovarajući odnosi, zasnovani na ulogama, vaspitanju, podršci i učenju po modelu, a koji su preduslovi razvoju zdravog pojedinca koji nema problem integracije u širu društvenu zajednicu. Porodica je mesto gde se stiču prvi sistemi vrednosti koji su važni za formiranje ličnosti ali i mesto gde se neguju tradicija i/ ili religija, grade osnovna moralna i etička načela, radne navike i uopšteno društveno prihvatljivo funkcionisanje.

2.2. Nasilje – definicije i vrse

Po Vidanoviću (2015, s. 212) „*nasilje podrazumeva zloupotrebu sile kao akta agresije kojim se povredjuju osobe ili uništava vlasništvo*”.

Po porodičnom zakonu Republike Srbije, član 197 definicija porodičnog nasilja glasi: „*Porodično nasilje je ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice*”.

Po članu 194 Krivičnog zakona Republike Srbije porodičnim nasiljem se smatra svako: „*Ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobraznim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice*”.

Kada je reč o tipovima nasilja, postoje različite tipologije u zavisnosti od kriterijuma, ali se u praksi najčešće sreću isprepletani tipovi nasilja u koje je uvek uljučeno psihičko a ne retko i svi ostali tipovi nasilja. U zavisnosti od motiva za činjenje nasilja i tipu korišćenih sredstava, nasilje se može podeliti na fizičko, psihičko, ekonomsko, seksualno i proganjanje.

„*Fizičko nasilje predstavlja namerno učinjeno delo fizičkog nasilja nad drugim licem. Ono predstavlja fizičko zlostavljanje u različitoj formi (udaranje, premlaćivanje, davljenje, mučenje, ubistvo). Konkretno to se odnosi na fizičke povrede koje mogu da variraju od modrica, posekotina i opekotina do lomova kostiju, uboda nožem, pobačaja i smrti. U načinu ispoljavanja to se odnosi*

na korišćenje fizičke sile ili oružja radi pretnje, kazne, dominacije, sprečavanja, kontrolisanja i povredjivanja druge osobe, namerno guranje u prolazu, šamaranje, udaranje i po drugim delovima tela (glavom u glavu, šakama, pesnicama ili nekim predmetom), vučenje ili čupanje za kosu, šutiranje nogama, uvrtnanje ruku, davljenje, gašenje cigareta po telu, grebanje, ujedanje, vezivanje, korišćenje noža ili pištolja kao pomoćno sredstvo, ubistvo.” (Krotić, 2016).

„Seksualno nasilje podrazumeva svaku povredu slobode i morala, svaki vid degradiranja i ponižavanja na seksualnoj osnovi , svaki vid prisiljavanja na seksualni odnos i silovanje. Ono predstavlja korišćenje prisilnih seksualnih radnji kojima se preti, manipuliše i povređuje druga osoba. Ovu vrstu nasilja često prate drugi vidovi nasilja psihičko i fizičko nasilje” (Smiričić, 2013).

Psihičko nasilje, koje je u praksi najčešći oblik nasilja, ispoljava se na raznovrsne načine. Praktično svaki oblik drskog, bezobzirnog, zlonamernog ponašanja koji dovodi do povrede psihičkog integriteta, duševnog zdravlja i/ili spokojsstva člana porodice kvalifikuje se kao nasilje u porodici. *„Kad je u pitanju porodično nasilje sledeće radnje su pouzdan indikator psihičkog nasilja: zastrašivanje, stalno kritikovanje, emocionalne pretnje, izazivanje nesigurnosti kod žrtve, posesivno ponašanje, verbalno zlostavljanje, nepoštovanje žrtve, zloupotreba poverenja, izolacija*“(Petrušić et al, 2012).

„Ekonomsko nasilje podrazumeva oduzimanje novca i vrednih stvari, kontrolisanje zarade i primanja, zabrana članu da raspolaže svojim i zajedničkim prihodima, zabrana članu da se zaposli i ostvari sopstvene prihode, oduzimanje sredstava za rad, nametanje obaveze stalnog podnošenja detaljnih izveštaja o trošenju novca”. (Smiričić, 2013).

Poslednjih godina, sve veću pažnju naučne i stručne javnosti skreću slučajevi proganjanja koji se razvijaju iz nasilja u porodici. Proganjanje se određuje kao način ponašanja usmeren na određenu osobu koji obuhvata ponavljanje postupaka kojima se ostvaruju vizuelna ili fizička blizina, komunikacija bez pristanka ili verbalne, pisane ili implicirane pretnje, ili kombinacija svih tih postupaka, koji bi izazvali osnovni strah kod druge osobe. *„Proganjanje se može određivati*

kao kriminalno ponašanje koje se sastoji u ponavljanju praćenja i uhodjenju drugog lica. Na primer, slanje cveća, pisanje ljubavnih pisama, kao samostalno preduzete ne predstavljaju kriminalno ponašanje, ali kada se ovi postupci preduzimaju sa namerom da se kod drugog lica izazove strah ili nanese povreda tada predstavljaju ponašanje koje je kriminalno”.(Stanković, 2014).

2.3. Nasilje u porodici kroz istoriju

U prvim ljudskim zajednicama, u period praistorije verovalo se da su žene božanska stvorenja jer poseduju najveće moći a to je rađanje deteta. Na pronađenim arheološkim ostacima žena i dece iz perioda paleolita (razdoblje praistorije koje je trajalo više miliona godina) nema tragova nasilja. U periodu između 6000 – 3000. godine pre nove ere, narušava se ravnožena između čoveka i prirode – čovek uspeva da pripitomi životinje i da ih lovi i to je period kada počinju žene da se ugnjetavaju i degradiraju jer se dolazi do saznanja da i muškarac učestvuje u reprodukciji ali i u obezbeđivanju egzistencije za porodicu. Deca su deljena tako što su ona koja su rođena sa deformitetom ili malom telesnom težinom bačana na nemilost prirodi, životinjama ili ubijana, dok je muškarac kao glava porodice raspolagao ženom, često je „deleći „iz gostoprimstva” sa drugim muškarcima, bez njihove volje ili pristanka. Iz navedenog se vidi da su deca, a posebno žene još u periodu pre Nove ere trpele nasilje u okviru porodica, što ide u prilog hipotezi da su žene najčešće žrtve nasilja. Kroz srednji i novi vek se ništa značajno nije promenilo po pitanju nasilja..

„Kada je reč o nasilju u porodici , kao posebnom obliku nasilju, dugo se smatralo da je nasilje između supružnika ili roditelja prema deci isključivo porodična, intimna stvar i da je to način funkcionisanja same porodice, te nije niti može biti tema razmatranja izvan najužeg

porodičnog okruženja. Jasno je, međutim, da se porodično nasilje, kao i svako drugo nasilje, ne može društveno tolerisati i da je aktivno suprostavljanje nasilju jedna od osnovnih obaveza svake demokratske države” (Konstantinović, 2007 s. 50). „Nasilje u porodici usmereno ka pojedincu ili više članova zasnovano na rodnim ulogama i nejednakih odnosa moći. Nasilje u porodici, se odnosi na sve oblike fizičkog, seksualnog, psihološkog ili ekonomskog nasilja, koje se dešava u porodici ili domaćinstvu između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, bez obzira na to da li učinilac deli ili je delio mesto stanovanja sa žrtvom i bez obzira da li je nasilje inkriminisano krivičnopravnim propisima i da li je prijavljeno organima gonjena.”(Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.05.2011.) Nasilje u porodici je sistem kontrolisanja gde učinilac održava moć, prisiljavajući drugog člana ili članove porodice da zadovolje njegove emotivne, fizičke ili seksualne potrebe. Nasilje u porodici ima specifične pravilnosti koje se mogu podeliti u tri faze:

Prva faza je faza podizanja tenzije kada u počiniocu (uglavnom je to muškarac) počinje da se nakuplja bes. Imajući u vidu da bes ima svoj uzrok i objekat ispojava i da ,uglavnom, objekat nije isto što i uzrok, dešava se da počinioc nakuplja nezadovoljstvo, strah, frustraciju iz odnosa sa poslom, prijateljima, pretpostavljenjima, kolegama - spoljnim faktorima ali je objekat na kome se ispoljava prvo u porodici i to baš na svojim najužim članovima, najčešće ženi i deci. Primera radi, osobu iznervira poslodavac od kojeg je dobio kritike zbog neefikasnosti na random mestu ali on se ne suprostavi svom poslodavcu već tu frustraciju, bes, nezadovoljstvo, prenosi kući na svoju porodicu. Dakle, kroz ovaj primer se vidi da je izvor besa poslodavac ali objekat ili objekti na kojima se ispoljava su članovi najuže porodice. Psihološke teorije pojašnjavaju da je uzrok toke tzv. sigurna zona jer je osoba naučila da se ispoljava u poznatom – bezbednom okruženju u kome neće imati posledice kakve bi imao da su izvor i objekat isti. Porodica jeste sigurno mesto gde trebamo biti onakvi kakvi smo emotivno ali ne smemo zaboraviti da nije pravi put usmeravanje besa na najdraže i ,u krajnjem slučaju, nedužne i slabije.

Druga faza je , upravo ta - faza akutnog zlostavljanja – u ovoj fazi bes iznutra prelazi spolja na objekat i dolazi do nasilja nad jednim ili više članova porodice. Najčešće je to supruga, ali nasilje nad jednim članom porodice, uvek je nasilje nad celom porodicom jer u toj narušenoj

dinamici žive svi članovi. Konačno počinitelj stane sa nasiljem. Razlog tome je ili strah od posledica ili pražnjenje svih unutrašnjih resursa koji su se nagomilavali te doveli do eskalacije besa i nasilja.

Tada počine treća faza ciklusa porodičnog nasilja – ponovno uspostavljanje veze sa članovima porodice. U ovoj fazi počinitelj se ,uslovno rečeno, kaje, moli za oprostaj, priznaje krivicu, obećava da će se promeniti i da život nema smisla bez njegovih najdražih (uglavnom žena i deca). Ovde je, uglavnom, reč o manipulisanju i navođenju žrtve da sa oseća krivom, navodeći kako je ona svojim činjenjem ili nečinjenjem izazvala određene reakcije . U psihološkom smislu, počinitelj koristi mehanizam odbrane projekciju jer se lakše nosi sa optuživanjem drugih i prebacivanjem krivice na njih, nego što bi se nosio sa preuzimanjem odgovornosti za sopstvene postupke.

Krivičnim zakonikom RS (Krivični zakonik, Sl. Glasnik RS, br.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014) u okviru Glave – Krivična dela protiv braka i porodice, predviđeno je krivično delo nasilje u porodici. Prema članu 194. KZ RS krivično delo nasilje u porodici sastoji se u ugrožavanju spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog stanja člana svoje porodice primenom nasilja, pretnjom da će se napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem. Radnja ovog krivičnog dela izražena je upotrebom trajnog glagola, što znači da krivično delo postoji bez obzira na to, da li je radnja učinjena jednom ili više puta prema istom pasivnom subjektu (član 112. Tačka 30. KZ RS). Za postojanje krivičnog dela, uzimajući ovaj član u obzir, nije važno da li se nasilje dogodilo jednom ili je ponavljano. Učestalost je značajna samo u pogledu određivanja dužine kazne. Drugim rečima, jednom nasilje se uvek i obavezno tretira kao nasilje.

2.4. Rizici porodičnog nasilja

Iako dejule paradoksalno, gotovo nemoguće da mesto bazične sigurnosti, bezuslovne ljubavi, prvih koraka, reči, osmeha bude izvor bola i terete koji su rezilijentni na vreme, porodica, ipak, može postati to tamno mesto bola o kome će često ćuti jer, na žalost, često, verujemo da ako dolazimo iz lošeg onda ni mi ne možemo biti drugačiji.

Ipak, zanemarujemo da su psihološko funkcionisanje samo deo iz kojeg se sastojimo, a ne nužno jedino, u vidu loših posledica, što nas čini: Psihološke pojave se ne mogu posmatrati samo u okviru unutrašnje dinamike ličnosti, odnosno za ispoljavanje određenog ponašanja ne može se posmatrati samo delovanje unutrašnjih osobina niti formula S – R (stimulus – reakcija), jer ličnost kao polje psihološkog života nije samo zbir crta i predispozicija već je kompleksna mešavina sa socijalnom sredinom, koja je oblikuje i ističe ili suzbija određene oblike ponašanja. Kada kažemo socijalno okruženje, zapravo mislimo da ispoljavanje određene ponašanja zavisi i od konteksta ali i od odnosa i kreira se upravo iz odnosa. Nasilje nije stvar pojedinca, već odnosa i uvek je usmereno ka nekome ili nečemu. Često bolno za priznati, još više za prihvatiti ali u porodici upravo oni najbliži mogu da nas „obeležu“ za ceo život, kreirajući nam uverenja da smo sami krivi ili da bolje ni ne zaslužujemo: Iako savremene teorije ističu da nasilnik može biti svako i da se može odigrati svuda i na svim relacijama (žena prema ženi, muškarac prema ženi, žena prema detetu, muškarac prema detetu,..) , statistika pokazuje da su žene i deca ta koji su u većoj meri izložene nasilju - oko 85% dok su počinioci muškarci u čak 92% slučajeva. Drugim rečima, najbliži – životni saputnici ili očevi.

Ovim statističkim podacima potvrđuje se hipoteza da su muškarci najčešći učinioci nasilja u porodici.

Nasilje u porodici uvek predstavlja zlupotrebu moći i uspostavljanje kontrole nad članovima koji raspolažu sa manje resursa, što je naročito vidljivo u patrijahalnim porodicama gde su muškarci ti koji raspolažu sa više resursa i više moći (fizičke, ekonomske, političke, društvene). Zato su najčešće žrtve žene i deca.

“Istraživanja potvrđuju značaj međusobno isprepletenih činilaca koji doprinose pojavi nasilja prema ženama, grupisanih na različite načine, najčešće u četiri široke kategorije: kulturni

faktori, socijalni i ekonomski faktori, nekažnjivost i nedostatak restriktivnih mera i individualni i psihološki faktori uticaja” (Ignjatović, 2011, s. 63).

Činioci faktora kulture su: prihvatanje agresivnosti kao oznake „muškosti” i potvrđivanje nasilja kao prihvatljivog načina rešavanja konflikta, dupli standardi za polove, shvatanje nasilja kao načina da se kontroliše žensko telo i seksualnost.

Socio – ekonomske faktore čine: strukture domaćinstava koje dovode do ekonomske zavisnosti žene , manjak uslova i prilika za obrazovanje, imovinski zahtevi prema ženi, siromaštvo.

Neadekvatan odgovor društva ogleda se u: toleranciji zajednice na nasilje prema ženama i porodici, nepostojanju društvenih akcija, nesankcionisanju ponašanja nasilnika, nedostatku zakonskih rešenja koja uzimaju u obzir specifične situacije koje pojačavaju rizik za porodično nasilje (Ignjatović, 2011).

Kao što smo već napomenuli, paradoks je da je upravo ono što bi trebalo biti mesto bazične sigurnosti, zapravo, mesto najznačajnijih faktora rizika za pojavu porodičnog nasilja a najznačajniji medju njima je prisustvo porodičnih problema i rizičnih ponašanja u porodici. Problem alkoholizma, zavisnost od narkotika, problem u porodičnim odnosima ili problem u ponašanju adolescenata u porodici značajno povećavaju rizike od nasilja. U ovoj grupi rizičnih faktora problem alkoholizma i zavisnost od narkotika prednjače kao prediktori porodičnog nasilja. Medju faktorima rizika, značajna je ekonomska zavisnost žene. Bez zaposlenosti i sopstvenih prihoda žene nemaju resurse pomoći koji bi mogli da deluju na promene u odnosima moći. *„Faktori kao što su starosna kategorija, tipovi nasilja, obrazovna kategorija, društveni sloj, porodični status ne predstavljaju faktore rizika za pojavu nasilja” (Babović et al 2010).*

2.5. Mitovi i činjenice o porodičnom nasilju

Iako mi, kao stručni radnici imamo potrebu da delamo u najboljem interesu klijenta, u ovom slučaju osobe koja je preživela nasilje, često budu zamaskirane iz razloga što nasilje ,često, zna da bude maligno, prekriveno i skriveno te ne lako uočljivo nama koji se bavimo ovom tematikom: Pravilna sagledavanja svih aspekata nasilja, a posebno profesionalni odnos i pravovremene intervencije stručnjaka, često su zamagljene predrasudama, koje nisu lako uočljive, kojih mi, kao profesionalci i nismo svesni ali su često snažan pokretački mehanizam koji rukovodi stručnim radom. Da bi se oslobodio pretnje uticaja predrasuda, rad nas profesionalaca mora biti „iznutra”, odnosno da posmatramo kroz perspektivu preživelih. Suština takvog pristupa nije da mi ,kao profesionalci, prestanemo da verujemo u svoje introjekte ili predrasude ali jeste da ih postanemo svesni i da ih „stavimo u zagradu” kako bismo izbegao moguće zamke:

Najčešće predrasude prikazane kroz perspektivu mitova su da uvek može da se izađe iz nasilja, da žrtva nesvesno bira osobe koje će je povrediti, da psovke i uvrede nisu nasilje, da žrtva često sama isprovocira nasilnika, da nasilje čine samo osobe sa psihičkim problemima, da ga čine oni koji su i sami žrtve nasilja, da je nasilje isto što i agresija, da postoje profili nasilnika i žrtava i slično.

Mit da uvek može da se izađe iz nasilja pobija činjenica da je žrtvi potrebna podrška, osnaživanje i zaštita, kako bliskih osoba tako i nas stručnjaka iz različitih oblasti, da bi izašla iz nasilja. Nasilje slabi sve kapacitete žrtve, uključujući i samovrednovanje i samopoštovanje, te je neophodna podrška i pomoć širokog spektra kako bi žrtva izašla iz nasilja.

Mit da žrtve biraju osobe koje će ih povrediti pobija činjenica da žrtva nikad ne bira nasilje.

Mit da vređanje i omolazavanje nisu nasilje je netačna jer je to vrsta psihološkog nasilja a u praksi se pokazalo da je upravo psihološko nasilje prvi oblik nasilja koji se javlja u porodičnom okruženju.

Mit da žrtva često isprovocira nasilnika je apsolutno netačna. Time se stavlja akcenat da je žrtva kriva a onda i s razlogom kažnjena za ono što je izazvala kod nasilnika. U porodičnom nasilju, naročito ukoliko se ono ponavlja, žrtva, a to su najčešće žena i deca, žena u nekom trenutku se suprostavi nasilniku, izazivajući ga jer tada ona nema kontakt sa sobom i izlaz vidi samo u smrti jer je i to bolje nego život u agoniji. Upravo su to trenuci kada žrtva provocira jer ne može više da ostane u toliko nezdravom odnosu, te doživljava da je sve bolje od trenutnog stanja. Ovaj mit je, naročito, značaj da razumemo jer on ima moć da nas, kao stručnjake, potpuno vodi u drugom smeru a, zapravo, ako uđemo u ovo polje događaja empatično, ugledaćemo polje užasa, očima kojim ga vidi žrtva.

Mit da nasilje čine samo osobe sa psihološkim problemima pobijaju činjenice da nasilje potencijalno može da čini svako i u svakoj situaciji. Naime, osobe koje imaju psihičke probleme nisu nasilnije od osoba iz opšte populacije. Naprotiv, oni su obuhvaćeni različitim vrstama terapije. Ovaj mit je naročito opasan je etiketira osobe sa psihičkim problemima, koji se već i sami ,često, osećaju neadekvatnim za pripadanje društvenim zajednicama i društvu u celini. U praksi se često možemo uveriti da su uzroci psihičkih problema relacioni a manje organske prirode.

Mit da nasilje čine samo osobe koje su i same žrtve nasilja prozila iz psihološke teorije učenja po modelu, gde se smatra da je velika verovatnoća da će neko ko je posmatrao tokom odrastanja nasilje, a nasilnik prošao nekažnjeno, i sam postati nasilnik. Ipak, ne možemo celokupno nasilno ponašanje svesti samo na teoriju učenja. Mnogo je primera onih koji su odrastali u nasilju pa nisu postali nasilnici, kao i onih koji su odrastali u porodici sa harmoničnim odnosima pa postali nasilni.

Mit da je nasilje isto što i agresija zapravo govori o zamci terminologije u koju mi kao stručnjaci možemo se zadesiti ukoliko ne poznajemo dovoljno teorijske okvire agresije: U opštem smislu, agresija predstavlja energiju koja je potrebna za pokret, odnosno posezanje ka. Nasilje je sistemsko potčinjavanje žrtve. Agresija može biti jedan vid nasilja a potčinjavanje može biti i bez agresije, na primer, emocionalno ucenjivanje i manipulacija. *“Takođe, postoji razlika između benigne i maligne agresije,, (From, 2016). „, Benigna agresija je povezana sa nužnom*

samoodbranom, sa mehanizmom preživljavanja I javlja se kada je osoba (ili neko njoj blizak) izložena životnoj opasnosti. Maligna agresija je svesno i namerno nanošenje štete drugoj osobi i ta agresija je povezana sa nasiljem.” (Perić, SOS Ženski centar). Naročito je značajan ovaj mit u radu sa žrtvama nasilja jer one često ispoljavju benignu agresiju u pokušaju da se zaštite od nasilja, te tada budu etiketirane kao nasilnici. Budući da je jedan od ciljeva nasilja da se izmanipuliše ne samo žrtva nego i ceo sistem, ovo je jedan od primera gde je to najvidljivije i značajno za nas koji se u radu susrećemo sa ovim emocionalnim reakcijama svojih klijenata.

Mit o profilu nasilnika i profilu žrtve – ne postoji profil nasilnika ni profil žrtve. Postoje obrasci ponašanja koje su zajedničke osobama koje su nasilne u porodičnom i partnerskom nasilju. Nasilje se dešava u svim socio – ekonomskim slojevima, a žrtve su žrtve bez obzira na rasu, obrazovanje, etničku i versku pripadnost, materijalno stanje i slično. Ono što je zajedničko svim porodicama u kojima se dešava nasilje jeste specifična dinamika narušenih odnosa, te bi sa tog aspekta bilo ispravnije govoriti o profilu dinamike nego o profilu nasilnika ili žrtve.

Mit da je nasilje posledica sukoba može biti opasna jer ignoriše pitanje bezbednosti. *„Sukob / konflikt u porodičnim i partnerskim vezama uglavnom podrazumeva reciprocitet uloga i odgovornosti između aktera”* (Ignjatović, 2016). Oba partnera se osećaju odgovornim za odnos i preuzimaju na sebe deo svoje odgovornosti, ne dovode u potčinjen položaj drugu stranu, otvoreni su za pregovor i dijalog, uvažavaju tuđe mišljenje i stavove i ono što je ključno ne osećaju se zastrašeno i nije im ugrožena bezbednost. U nasilnom odnosu žrtva je izložena emotivnoj uceni, zamkama manipulacije, a sve u cilju zadržavanja u potčinjenom položaju. Žrtva nema pravo na svoje mišljenje ili stav. Često boreći se za svoje vrednosti i principe rizikuje da bude izložena daljem i intenzivnijem nasilju ili čak da bude ubijena. *„Nasilje predstavlja razlike u moći, odnosno zavisnosti, strahu i sigurnosti /bezbednosti”.* (Ignjatović, 2016.)

III TRAUMA

3.1. Ulazak u traumu

Većina ljudi tokom života, na žalost, , bar jednom doživi iskustvo traume. Iako se mogu posmatrati kao iskustva koja nas testiraju i preispituju sopstvene granice izdržljivosti, trauma je iskustvo ali i doživljaj, koji se iznova vraća u različitim segmentima života. Nakon što osoba proživi traumatsko iskustvo, svet joj može delovati kao nepredvidivo i nesigurno mesto. Za većinu ljudi, ovo osećanje prođe tokom vremena. Uz podršku voljenih, život nastavlja da se odvija normalno i da se kreće. Ipak, posle ovakvih iskustava, nekim ljudima je teško da ponovo stanu na svoje noge. Strah, tuga, krivica i bes su zajednička osećanja koja se pojavljuju nakon traumatskog iskustva.

Stresni događaji, slike i sećanja koja su vezana za trauma se iznova vraćaju. Tako proživljena trauma počinje da utiče na svakodnevni život , posebno na međuljudske odnose. Ponekad osoba, žrtva, svesno od sebe gura drage ljude i aktivnosti u kojima je ranije uživala. Nije retko da ima problema sa spavanjem te da je sklona da eksperimentiše sa alkoholom ili drogama. Stoga se mi, kao stručnjaci, možemo zapitati kako steći poverenje žrtve koja je izgubila svaku veru u svet, ljude i sopstveni život.

3.2. Definisanje traume

Iako ju je teško opisati rečima ,uz strepnju da nikakva verbalizacija ne može da obuhvati svu težinu koja trauma jeste, ipak, postoje okviri koji je opisuju, uzimajući u obzir različite kriterijume po kojima su definisane:

Traumatski događaj je događaj koji prevazilazi granice uobičajenog ljudskog iskustva i koji je izraziti neugodan (gotovo) za svakoga. To mogu biti različite stvari: ozbiljna pretnja životu ili telesnom integritetu, ozbiljna pretnja deci, supružniku, bliskim ljudima, iznenadno uništavanje doma ili čak cele zajednice. Takođe, trauma se odnosi i na posmatranje druge osobe koja je ozbiljno povređena, ubijena u nesreći ili nasilnom činu i drugo (definicija DMS – III). Navedena definicija Dijagnostičkog i statističkog priručnika mentalnih poremećaja američkog psihijatrijskog udruženja (DSM), treće izdanje, ima dva važna elementa: razlikuje traumatski događaj od stresogenog, time što trauma zbog svog intezitete dovodi do patnje, a to iskustvo je neminovno i univerzalno.

3.3. Nastanak traume

U nastanku trauma treba razlikovati traumatski događaj i psihološku traumu. Izloženost traumatskom događaju uzrokuje stres, a neretko vodi razvoju posttraumatskog stresnog poremećaja. „*Psihološka trauma je psihološki odgovor na traumatski događaj*” (Ignjatović, 2016.)

U odnose na različite kriterijume, trauma se može klasifikovati:

Na osnovu broja traumatskih događaja razlikuju se jednokratne i višekratne trauma. Jednokratne traume su izazvane jednom događajem, dok su višekratne traume izazvane nizom traumatičnih događaja.

U odnosu na trajanje traumatskog događaja razlikuju se kratkotrajne i dugotrajne trauma. Najčešće su trauma koje su jednokratne i kratkotrajne (iznenadna smrt bliske osobe, saobraćajna nesreća). Međutim, čak i kad je trauma kratkotrajna, njene posledice mogu biti dugotrajne. *“Dugotrajne traume su one koje deluju na osobu u određenom dužem vremenskom periodu i one su često višekratne”* (Autonomni ženski centar, 2009).

„Ukoliko je kriterijum neposrednost delovanja, ond traumu delimo na primarnu i sekundarnu; Primarna trauma je ona koju osoba neposredno doživljava dejstvom traumatskog događaja. Sekundarna je izazvana posrednim iskustvom traumatskog događaja ili posmatranjem traumatskog događaja.” (SOS Ženski centar, 2018).

Na osnovu uzročnika, trauma se deli na onu koja je posledica izazvanih prirodnih ili tehnoloških katastrofa i na traumu koja je posledica dejstva čoveka, odnosno okrutnošću ljudskog faktora. Traume izazvane okrutnošću su one traume koje čine nasilnici svojim ponašanjem a gde je uključen i stepen svesnosti o nanošenju povreda drugom biću. Ova vrsta traumatskog doživljaja je najteža za preživljavanje.

Trauma nastaje izloženosti psihološki potresnom događaju, koji je izvan uobičajenog ljudskog iskustva. Posle izloženosti sledi reakcija šoka i aktivacija odbrambenog refleksa (bori se ili beži). Međutim kod traumatskog događaja, izazvanog ljudskim faktorom, a kao intenzivnog i razarajućeg, borba ili bekstvo često nisu funkcionalni u trenutku dešavanja i javlja se obamrlost (freezing). Ovakva reakcija ima smisla jer privremeno čini da se podnese trenutak užasa. Dolazi do privremene disocijacije i osoba ima osećaj da se to dešava nekom drugom. U ovakvim trenucima obamrlost pomaže da organizam preživi i da ne upadne u stanje panike zbog

preplavljenosti neprijatnim, razarajućim emocijama. Međutim, ukoliko se ovaj mehanizam učvrsti i postane uobičajeni način nošenja sa teškoćama on dovodi do trajnih psihičkih smetnji. Pored toga, energija za borbu ili beg ostaje zarobljena i ljudski sistem samoodbrane dospeva u stanje dezorganizacije i preplavljenosti. Energija ostaje blokirana i nastavlja da traje u obliku straha ili besa (Levinne, prema Autonomni ženski centar 2009). Ovo rezultira trajnim i dubokim posledicama na fiziološkom nivou (viši stepen pobuđenosti) kao i na planu psihičkog funkcionisanja. Kognicija, emocije i ponašanje gube svoju povezanost tj. dolazi do nepovezanosti i među tim uobičajeno integrisanim funkcijama događa se fragmentacija (Herman, prema Autonomni ženski centar 2009). To je osnova na kojoj se formiraju traumatski simptomi i oni imaju tendenciju da se odvoje od svog uzroka i da nastave samostalan život.

Sledeća faza je interpretacija događaja. Ova faza je najbitnija u intezitetu reakcije, odnosno, da li će se posttraumatsko iskustvo pojačati ili ublažiti. Na ovom mestu, trauma će delovati u dva smera – izazivajući neurološku pobuđenost i preosetljivost ili psihološku preosetljivost (svet nije sigurno mesto):

Pokušaćemo da pogledamo kako oblast medicine – neurologija, udružena sa psihologijom objašnjava traumu: Sa aspekta neuropsihologije, osnovnu organizaciju mozga za razvoj trauma čine korteks – kora mozga, kao najviši sistem organizacije i moždano stablo, kao najniži, između kojih se nalaze limbički sistem i međumozak. Korteks, kao najkomplicovaniji deo ljudskog mozga, zadužen je za govor i jezik, razumevanje, planiranje. Tu su smeštene naše vrednosti i uverenja. Tu je smešten i deo koji je zadužen za orijentaciju u vremenu, koji je najvažniji kada je reč o ispoljavanju traume. Kada je korteks uključen u aktivnost, mi smo sposobni da razlikujemo prošlost od budućnosti, kao i događaje da razvrstamo po hronološkom redu, odnosno da ih smestimo u prošlost. Najprimitivniji deo mozga je moždano stablo, odnosno više poznat kao reptilski mozak. Ovaj deo mozga kontroliše manje složene funkcije, kao što su regulatorne (regulacija telesne temperature, disanje, rad srca,..) U donjem delu nema mreža koje imaju predstavu o vremenu. Unos svih naših čula – vida, sluha, dodira, mirisa – prvo dolazi u niže delove mozga, počevši od moždanog stabla, gde se obrađuju informacije. Pošto moždano stablo ne može da odredi vreme, aktivira odgovor na stres i automatski se aktivira reakcija bori se ili beži, drugim rečima, automatski se ponašamo kao da smo napadnuti, čak i ako do stabla kroz čula dođe samo sličan stimulus. Pokušaćemo da na konkretnom primeru objasnimo: Dete koje je zlostavljano od strane

roditelja alkoholičara, preživljavalo je svako put tako što bi se skupilo i prekrilo lice rukama. U odraslom dobu, na miris alkohola, može po automatizmu da se skupi i prekrije lice rukama, dok će se posle samo nekoliko sekundi začuditi odakle ovakva reakcija. Zapravo se desilo sledeće: moždano stablo nema orjentir u vremenu i na čulni stimulus odmah aktivira odbranu koja je nastala tada i tamo u trenutku traume. „Kada signal konačno dođe do korteksa, korteks ne može da prepozna šta se stvarno desilo. Kada se pokrene odgovor na stres, dolazi do niza reakcija. Među prvim reakcijama je isključivanje sposobnosti da odresimo vreme. Informacija na kraju stigne do korteksa, ali joj treba vreme.” (Dr Peri, 2022 s.27). Na trenutak, kada je informacije preuzelo moždano stablo, osoba se vratila u tamo i tada i napravila istu zaštitnu reakciju kao onda. Kada je informacija stigla do korteksa koji razlikuje vremenski događaje, usledila je reakcija šoka, stida, zbunjenosti i straha te se osoba pita šta joj se desilo, odnosno zašto je tako odreagovala. „Vaš mozak radi baš ono što bismo od njega očekivali, s obzirom na sve što ste preživeli. Nekadašnje dobro prilagođavanje sada je postalo loše prilagođavanje. Ono što Vas je nekad održalo u životu, sada Vas ubija. Evokativni znaci – u suštini bilo koji senzorni unos, poput pogleda, zvuka, mirisa, ukusa ili dodira – aktiviraju traumatsko pamćenje. Zadatak nauke je da otkrije kako da system za odgovor na stres postane manje reaktivan I manje senzitivan”. (Dr B.Peri, 2022 s.27). **Ovim primerom i neuropsihološkim objašnjenjem smo pokazali kako trauma iz detinjstva može ostaviti trajne posledice i u odraslom dobu, što potvrđuje hipotezu „Trauma doživljena u detinjstvu može ostaviti trajne posledice u odraslom dobu.”**

Osim neurološke pobuđenosti, koju smo prethodno objasnili, trauma dovodi i do psihološke preosetljivosti koja ostaje kao trajna posledica, naročito traumatsko iskustvo iz detinjstva, počevši od duboko ukorenjenog uverenja da „svet nije sigurno mesto”, a oko koga se formiraju svi ostali narušeni sistemi funkcionisanja osobe: Trauma dovodi, zapravo, do urušavanja kompletnog ili skoro kompetnog sistema funkcionisanja pojedinca, što dovodi do podizanja jakih bazičnih sistema odbrane, u situaciji kada uobičajeni mehanizmi samozaštite i podrške ne funkcionišu. Profesionalna praksa, lična iskustva i istraživanja pokazuju da, obično, iza mnogih dijagnostikovanih poremećaja u odraslom dobu, stoji traumatsko iskustvo, često iz detinjstva, te je na neki način „prava dijagnoza” , u stvari „složeni stresni poremećaj posle trauma”, kako to naziva Hermanova (kod drugih autora se sreću i drugačiji nazivi, a odomaćen je i posttraumatski

stresni sindrom i slično). Ova dijagnoza je često korisnija od uobičajenih psihijatrijskih dijagnoza, jer identifikuje uzrok, a ponekad se postavlja kao jedina dijagnoza, kada je trauma u oba aspekta, i kao događaj i kao doživljaj nepobitno utvrđena, a simptomatologija tipična za trauma.

Složeni stresni poremećaj posle trauma obično obuhvata:

Istoriju potčinjavanja potpunoj (spoljnoj) kontroli tokom dužeg perioda (meseci i godine).

Promene u regulisanju afekata (stalna disforija, hronična zaokupljenost samoubistvom, uključujući u odraslom periodu i izbor profesija koje se bave posledicama suicida ili homocida, sklonost ka samopovređivanju, eksplozivan ili krajnje suzdržan gnev, kompulsivna ili krajnje sputana seksualnost).

Promene u svesti (amnezija i hipermnezija traumatskih događaja, prolazne disocijativne epizode koje su sklone vraćanju godinama nakon traume, depersonalizacija / derealizacija, ponovno i ponovno proživljavanje traumatskog doživljaja / misaone preokupacije).

Promene u samopoimanju (osećanje bespomoćnosti koje ostaje kao trajna crta ličnosti, osećanje ukaljanosti ili žigosanosti, osećanje potpune različitosti od drugih – osećanje posebnosti kao narcističke crte ličnosti, osećanje usamljenosti , verovanje da ih niko ne razume, neljudski identitet).

Promene u opažanju nasilnika (zaokupljenost odnosom sa nasilnikom- zaokupljenost osvetom, nerealistično pripisivanje apsolutne moći nasilniku, idealizacija ili paradoksalna zahvalnost, osećanje posebnog ili nadljudskog odnosa sa nasilnikom, prihvatanje sistema verovanja ili racionalizacija nasilnika, do trajnog ostajanja u odnosu sa nasilnikom). „U psihoanalitičkim teorijama opisuju se roditelji koji su u primarnoj porodici bili zlostavljani, koji se identifikuju sa agresijom u porodici koju su zasnovali. Kod sociopsihološkog pristupa postoji teorija socijalnog učenja. U okviru ove teorije posmatraju se nekoliko povezanih faktora: Nasilje u primarnoj porodici supružnika, agresija kao stil ponašanja ličnosti, stres, zloupotreba alkohola, nezadovoljstvo bračnom vezom” (Petrušić et al, 2010).

„Promene u odnosu sa drugima (usamljivanje i povlačenje, narušavanje intimnih odnosa, neprestano traganje za izbaviteljem – posebno žene u odnosu sa partnerima a koje su u period detinjstva imale iskustvo trauma, stalno nepoverenje, ponavljanje neuspešne samozaštite). Promene u sistemu smisla (gubitak vere koja služi kao oslonac, osećanje bespomoćnosti i očajanja)”. (Herman, 2010 s. 202).

Ovim objašnjenjima psihološke preosetljivosti smo pokazali kako trauma iz detinjstva može ostaviti trajne posledice i u odraslom dobu, što potvrđuje hipotezu „Trauma doživljena u detinjstvu može ostaviti trajne posledice u odraslom dobu.”

3.4. Reacije na traumu

Traume koje su nastale kao posledica prirodnih nepogoda / katastrofa, imaju manji intezitet posledica nego one koje su nastale izazvane nemarnim ljudskim faktorom: *„Takve, traume, nastale kao posledica prirodnim nepogodama su razumljive i normalne reakcije na nenormalne okolnosti.“* (Arambašić, 1996). Prve reakcije koje se javljaju nakon traume su neposredne, a odnose se na postupke i osećaje koji se javljaju još za vreme javljanja strahote. Funkcija ovih reakcija jeste ublažavanje uticaja traume. Te, traumatske stresne reakcije mogu se odnositi i na skup ponašanja i osećaja. Kada pređu određeni intezitet, ali i dužinu trajanja, mogu preći u oblik koji se zove posttraumatski stresni poremećaj (PTSP). Kod akutnog oblika, reakcije i promene ličnosti traju do tri meseca. Ako simptomi traju duže od tri meseca, govori se o hroničnom PTST. U odnosu na oblast javljanja, reakcija na traumatske događaje može biti emocionalna, telesna, kognitivna i ponašajna:

Emocionalne reakcije: Strah, očaj, teskoba, ljutnja,..

Javljaју se osećaji nemoći i bespomoćnosti. Osoba je zabrinuta (užasuta) za vlastitu sigurnost i život bliskih osoba. Stid jer osoba poseže za tuđom pomoći. Krivica jer nije preduzela apsolutno sve da zaštiti sebe ili drugu osobu. Ljutnja i agresivnost zbog nemogućnosti da promeni ono što se desilo ili posledice. Često su nagle promene raspoloženja, ali i osećaj snage i blanko vere u budućnost.

Kognitivne reakcije: Zbunjenost, teškoće s pamćenjem, koncentracijom, gubitak interesovanja, iskrivljen doživljaj vremena i doživljaj besmisla, često prisećanje na traumu, ali, ne retko i zaboravljanje.

Somatske reakcije: Bolovi u grudima, glavi, stomaku, znojenje,.. Teškoće u disanju, „knedla“ u grlu, česte prehlade, poremećaj apetita, promene u seksualnoj želji i ponašanju,..

Bihevioralne reakcije: Snažne reakcije na male promene u okolini. Povlačenje od ljudi ili preterana „lepljiva“ potreba za ljudima, povećana upotreba alkohola, lekova,..

Interpersolni odnosi: Gubitak poverenja u druge, uključujući i članove porodice. Potreba za izolacijom i čuvanju od drugih ljudi. Povećana kritičnost u odnosima i nepoverenje, posebno u partnerskim odnosima.

Zdrave i patološke reakcije na traumu:

Kada se suoči sa traumatičnim iskustvom, organizam deluje krajnje pozorno i reaguje punim kapacitetom. Tada, kao da telo formira, podatke za preživljavanje, jer pamti ugrožavajuće informacije, koje se aktiviraju pri svakoj situaciji koja može podsetiti na traumatičnu. Upravo zbog

toga su osobe koje su bile izložene trauma napete, imaju veću količinu energije nego što im je stvarno potrebno. Teško se opuštaju i veoma su kritične. Neretko su agresivne, kako prema drugima, tako i prema sebi. Ove reakcije se mogu zadržati neposredno nakon trauma ali i godinama i decenijama kasnije.

3.5. Trauma u detinjstvu

Iako je mnogo ispričanih priča, svedočenja, teorija, dokaza i potreba društva da se zaustavi a najpre prevenira nasilje nad decom, izgleda da smo mi, ljudski rod, evolucijski najsvesniji ali, izgleda, ipak, najnespretniji od svih živih bića da iskorenimo, a često i zaštitimo svoje potomstvo.. Ovo saznanje, sa druge strane, nas ne zaustavlja da i dalje tražimo načine kako da suzbijemo nasilje nad decom, počevši od definisanja samog pojma, premo zakonskih regulativa, preporuka pa do praktičnih intervencija. Zato ćemo ovaj deo početi definisanjem nasilja nad decom, kao posebno vunerabilnom temom:

„Nasilje nad decom predstavlja grubo kršenje prava deteta i izaziva patnju ozbiljno ugrožava razvoj, dobrobit po sam život deteta i ostavlja višestruke, dugotrajne posledice po fizičko i mentalno zdravlje, psihofizički razvoj i budući život. Specifični status deteta je njegova zavisnost i bespomoćnost koja ga čini podložnim različitim vidovima nasilja. Porodica bi trebala biti mesto gde mu se pruža ljubav i sigurnost ali ona ujedno može da bude izvor njegove najintenzivije ugroženosti.“ (Mošković, 2018).

Definicija zlostavljanja dece glasi: *„Zlostavljanje je svaki oblik fizičkog (telesnog) i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnog zlostavljanja, zanemarivanja i nemarnog postupanja ili iskorišćavanje deteta (eksploatacija), što lezultira stvarnom ili potencijalnom opasnošću za*

detetovo zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo u kontekstu odnosa odgovornosti, poverenja i moći“ (Poseban protokol, 2018 s. 12).

Deca se smatraju žrtvama nasilja u porodici, ne samo kad ga direktno trpe, već kad su izložena aktima nasilja koje jedan član porodice vrši nad drugim članovima kao svedoci.

Svedočenje i izloženost nasilju traumatizuju decu, bilo da direktno posmatraju nasilje, ili čuju zvuke, udarce iz neposredne blizine, kada znaju da se nasilje dešava ili se može desiti, odnosno kad naknadno vide posledice nasilja među članovima porodice. *„Nasilje u porodici je uvek nasilje prema deci. Izloženost dece porodičnom nasilju izaziva traume i negativno utiče na razvoj deteta.“ (Ignjatović, 2013).*

„ Za uspešan psihofizički razvoj deteta i njegovo srećno odrastanje nije od značaja kakvog je materijalnog stanja porodica u kojoj odrasta, već je bitno da li će se vaspitavati na zdravim osnovama i da li će se njegova ličnost i potrebe poštovati.“ To znači da razvitak deteta u zdravu i stabilnu ličnost zavisi od toga kakvi su mu roditelji i i ostali članovi porodice uz koju odrasta i usvaja modele ponašanja (Jovanović, 2014).

Retrospektivne studije su pokazale da su mnogi odrasli nasilnici i sami bili žrtve zlostavljanja u detinjstvu, odnosno da nasilnički zlostavljački obrazac ponašanja ima karakter međugeneracijskog prenošenja. Preobraćanje žrtve u naslnika objašnjava se mehanizmom „identifikacija sa agresorom“. Prema teoriji socijalnog učenja, nasilno ponašanje se uči posmatranjem agresivnih obrazaca osoba koja detetu služe kao uzori. *„Deca koja su svedoci stalnog nasilja u porodici usvoje agresivni način ponašanja kao stil kontrolisanja svoje fizičke i socijalne okoline, ona takođe nauče da je nasilje prihvatljiv način rešavanja svakog problema i nastavljaju da ga koriste kao odrasli“ (Išpanović-Radojković et al, 2011).* Ipak, kao što smo već spominjali, učenje po modelu nije nezaobilazno i, na sreću, nije jedini faktor od koga će zavistiti usvajanje nasilnih obrazaca ponašanja, što nam ostavlja prostora da verujemo i potvrđujemo da na razvoj, odnosno nerazvoj, nasilja utiču i drugi faktori, uključujući samu ličnost i šire društveno okruženje.

3.5.1. Trauma u detinjstvu kao posledica fizičkog zlostavljanja

„Fizičko zlostavljanje deteta je ono koje dovodi do stvarnog ili potencijalnog fizičkog povredjivanja usled neke interakcije ili odsustva interakcije, koja potpada pod razuman okvir nadzora roditelja ili osobe koja je na položaju na kome ima odgovornost, moć nad detetom ili njegovo poverenje“ (Išpanović-Radojković et al, 2011 s. 12).

„U fizičko zlostavljanje deteta spada i izlaganje deteta opasnim postupcima koji predstavljaju ozbiljan rizik za zdravlje bezbednost ili dobrobit deteta.“ Primeri opasnih postupaka: udaranje glave deteta od zid, vučenje za kosu, kupanje deteta izuzetno vrućom vodom, vožnja u pijanom stanju sa detetom,, nesmotreno korišćenje smrtonosnog oružja. U opasne postupke spada i nehumano kažnjavanje deteta koje detetu nanosi veliki fizički ili mentalni bol. Primeri ovakvih radnj su: sprečavanje kretanja deteta vezivanjem konopcem, primoravanje deteta da stoji u čošku više sati, sprečavanje deteta da spava, primoravanje deteta da ostane napolju po hladnom vremenu (Išpanović-Radojković et al, 2011).

Iako nepojmljivo da iko može da čini zverstva nad decom, čak i kada dopustimo razumu da se suoči sa tim, na žalost, činjenicama, mi, ipak, pokušavamo da odredimo granice tom zverstvu, makar kroz okvir uzrasta dece koja trpe nasilje. Na žalost, rezultati koje iznose medicinske dijagnostičke postavke, često nas dovode do poražavajućeg saznanja da ne postoje čak ni starosne granice koje nasilnici ne prelaze:

Sledeća dva sindroma nastaju skoro isključivo kao posledica fizičkog zlostavljanja, od kojih se prvi sreće još u najranijem periodu – dok dete još nije prihodalo, progovorilo, ni osetilo toplinu sveta na koje je došlo:

„Sindrom potresene bebe koji nastaje usled vrlo snažnog tresenja, kada glava deteta leti napred nazad, udarajući u prsa i ramena. Sindrom se javljaj kod male dece, uglavnom do osamnaest meseci života, usled toga što su njihovi vratni i rameni mišići još slabi, a glava teška,

pa se ne mogu odupreti snažnom tresenju. Neposredno ili ubrzo nakon povrede javljaju se napadi gubitka svesti, teškoće sa disanjem, a može nastupiti i smrt“ (Išpanović-Radojković et al, 2011).

„Mathauzenov sindrom predstavlja poseban oblik zlostavljanja deteta. Za ovaj sindrom je karakteristično da roditelj ili staratelj namerno uvećava postojeće simptome bolesti kod svog deteta ili ih izaziva. Ovakvim postupcima najčešće se izlažu predškolska deca. Opisani su različiti načini manipulacije: preuveličavanje ili izmišljanje simptoma, dodavanje krvi u urin ili stolicu koja se šalje na ispitivanje, davanje različitih lekova, sve do intravenskih pokušaja da se dete inficira. Tipično je da svi navodni simptomi nestaju kad se dete odvoji od odgovorne osobe. Važno je da kad se prepozna ovaj sindrom da se dete mora ukloniti iz roditeljske sredine“. (Alempijević et al, 2014).

Kao posledice fizičkog zlostavljanja mogu se navesti još i: povrede kože i potkožnog tkiva, opekotine, oštećenja i povrede glave, povrede unutrašnjih organa, mentalna retardacija i cerebrna paraliza (najčešće kao posledica povreda koje su se nanosile majci za vreme trudnoće), slepilo, neurološke smetnje kao što su tikovi, mucanje, anksioznost, depresija, noćno mokrenje zatim psihosomatska oboljenja koja se ispoljavaju u vidu samopovređivanja i pokušaja suicida. *„Budući da se fizičko nasilje odvija u najdelikatnijem periodu psihičkog razvoja deteta i to obično duži niz godina to su šanse za pojavu paničnog poremećaja u zrelim godinama veće.“ (Jovanović, 2014).*

3.5.2. Trauma u detinjstvu kao posledica psihičkog zlostavljanja

„Emocionalno zlostavljanje je kontinuirano neprijateljsko i/ili indiferentno ponašanje roditelja i drugih koji nastupaju sa pozicija moći, na osnovu čega dete može zaključiti da je bezvredno, nevoljeno, neadekvatno, što narušava njegovu emocionalnu stabilnost i psihološki

kapacitet, te kratkoročno i/ili dugoročno negativno utiče na njegov razvoj i dobrobit“ (Poseban protokol, 2018 s. 17).

Kod emocionalnog zlostavljanja disfunkcionalnost porodičnog sistema se očitava kao disfunkcionalnost roditeljskog sistema. Osnovne uloge roditelja u porodici su nega i nadzor. Upravo zato što je osnova u emocionalnom zlostavljanju dece disfunkcionalnost porodičnog sistema, ono je definisano preko nekoliko tipova roditeljskog ponašanja, koja , često, znaju da se prepliću. Ipak, pre nego što pređemo na opisivanje tipova nedekvatnog ponašanja roditelja, potrebno je da naglasimo da disfunkcionalnost roditelja nije uvek nepostojanje kapaciteta da se uvide i zadovolje potrebe deteta, već je, na žalost, česta pojava da takvi roditelji ni ne žele da koriste svoje resurse kako bi zdravo i nesmetano odgojili svoju decu.

- Roditeljsko ponašanje kada roditelj odbacuje i ne primećuje dete (kao da ne postoji) ili ga stalno odguruje što dalje, čineći ,time, sve da se dete oseća bezvrednim, neprihvaćenim i slično.
- Degradacija/obezvredjivanje deteta od strane roditelja, kad se dete stalno kritikuje, stigmatizira, ponižava, uskraćuje mu se dostojanstvo, čini se sve da se oseća inferiornim. Tada dete dobija poruka u koju trajno veruje, a to je -ja nisam ok i nikad neću biti dovoljno dobar.
- Terorisanje deteta se dešava kada se ono teroriše verbalno, zastrašivanjem, prestravljanjem, obeshrabrivanjem, ponižavanjem,..
- Sledeći oblik neadekvatnog ponašanja roditelja je kada se dete izoluje od normalnih socijalnih iskustava (ne dozvoljavaju mu se kontakti u porodici, ne dozvoljava mu se druženje sa vršnjacima, drži se duže vremena u ograničenom prostoru bez socijalnog kontakta) i čini se sve da se ono oseća usamljeno u svetu.
- „Kvarenje“ je kada se dete „kvvari“ svesnim i namernim postupcima, navodjenjem na različiti forme antisocijalnog (i socijalno neprihvatljivog) i destruktivnog ponašanja, što ga čini nesposobnog za normalna socijalna iskustva.
- Eksploatacija je kada se deca koriste da zadovoljenje potreba svojih roditelja ili staratelja gde je akcenat na zadovoljstvu takvog roditelja, dok su potrebe deteta zanemarene.

- Uskraćivanje esencijalne stimulacije, emocionalne razmene ili raspoloživosti je kada je dete, od strane roditelja, uskraćeno u ljubavi, senzitivnoj nezi, njegov intelektualni i emocionalni razvoj se guši. Uopšteno govoreći, dete se ignoriše i zanemaruje.

- Još jedan oblik nebrige za dete je nepouzđano i nekonzistentno roditeljstvo je kad postoje kontraindikovani i ambivalentni zahtevi za dete, a roditeljska podrška ili nega su nepouzđani i nestalni, dok se detetu uskraćuje osećaj porodične stabilnosti (Alempijević et al, 2012).

Činioci čije prisustvo doprinosi pojavi emocionalnog zlostavljanja dece:

Stalni konflikti, trzavice i prepirke u kući između roditelja i drugih članova domaćinstva, prema jednom ili većem broju članova porodice ili domaćinstva.

Roditelji čije duševno oboljenje dovodi do nepredviđenosti u ponašanju.

Preterano piće ili zavisnost roditelja od nedozvoljenih supstanci.

Sredina koja uči antisocijalnom ponašanju i podstiče delikvenciju deteta, a posebno nasilno ponašanje.

Ekstremni pokušaji da se kontroliše ponašanje članova porodice.

Nestabilni brakovi ili intimne veze kojima se nanose veliki gubitak deci.

Ozbiljan propust da se obezbedi motivacija i podsticaj za učenje ili prihvatanje obrazovanja u skladu sa sposobnošću deteta tako da se dete suočava sa teškoćama u funkcionisanju u zajednici.

Propust da se obezbedi odgovarajuća i konstruktivna disciplina i socijalizacija koja priprema dete za život u društvu.

Propust porodične mreže službi i zajednice da se obezbede aktivnosti koje omogućuju porodici da izgrađuje emocionalne veze i da stekne osećaj odnosa prema drugima u okviru intimne grupe (Išpanović-Radojković et al, 2011).

Deca emocionalno trpe ali ono zbog čega je, nekad, teško prepoznati tu emocionalnu trpnju kod dece je njeno ispoljavanje koje dete uspeva ,nesvesno, da prikrije i maskira nekim ispoljavanjima u različitim kontekstima. Svaka vrsta zlostavljanja u detinjstvu, u zavisnosti od

težine, dužine trajanja, uzrasta deteta i okolnosti pod kojima se odvija izaziva emocionalnu patnju deteta. Spoljne manifestacije emocionalno zlostavljanja su: „zaleđen oprez“, uplašenost od dodira, povlačenje i izbegavanje kontakta, strahovi strahovanja, žalbe na telesne smetnje, nesposobnost koncentracije, problemi u kontroli ponašanja sa agresivnošću, loši kontakti sa vršnjacima, delikventno ponašanje, promiskuitetno ponašanje, slab uspeh u školi. Kasne posledice emocionalnog zlostavljanja povređuju i oštećuju dete u razvojnog smislu. Suštinski poremećaji se javljaju u oblastima: vezivanja, socijalnih kompetencija, ponašanja, kognitivnih sposobnosti rešavanja problema, akademskih postignuća (Alempijević et al, 2012).

3.5.3. Trauma u detinjstvu kao posledica seksualnog zlostavljanja

„Seksualno zlostavljanje se smatra uključivanje deteta u svaku seksualnu aktivnost koju ono ne shvata u potpunosti, sa kojom nije saglasno, za koju nije razvojno doraslo i sa kojom nije u stanju da se saglasi, odnosno onu seksualnu aktivnost kojom se krše zakoni ili socijalne norme. Pod tim se podrazumeva aktivnost između deteta i odrasle osobe ili deteta i drugog deteta koje je po hronološkom uzrastu starije, a koji su sa zlostavljanim detetom izgradili odnos poverenja ili moći“ (Alempijević et al, 2012 s. 61).

Zakonodavstvo svake države utvrđuje uzrast u kome se neka maloletna osoba može saglasiti sa nekim seksualnim kontaktom. Prema zakonima Republike Srbije taj uzrast je navršenih četrnaest godina ali se moraju uzeti u obzir i individualne karakteristike odnosno emocionalna, kognitivna i socijalna zrelost (Išpanović-Radojković et al, 2011).

Seksualno zlostavljanje deteta može biti beskontaktno koje podrazumeva prikazivanje obnaženog tela zlostavljača ili posmatranje obnaženog tela deteta, prinuda na gledanje pornografije. Zatim seksualno zlostavljanje deteta može biti nepenetrarno a to podrazumeva dodirivanje ili milovanje tela, genitalija deteta. Postoji i penetrarno zlostavljanje deteta (Alempijević et al, 2012).

Seksualnu zloupotrebu je teško otkriti a još teže dokazati. Neki slučajevi se otkriju tek kad se dete poveri nekoj odrasloj osobi od poverenja. Medjutim taj proces je često otežan usled stida i osećanja krivice deteta, straha od kazne ili osvete. Ovakva osećanja deteta zlostavljač često pojačava preteći ili ucenjujući dete, na primer: raspadom porodice za koju će dete navodno biti krivo, gubitkom ljubavi jednog ili oba roditelja. Cilj zlostavljača je da na taj način iznudi ćutanje deteta i izbegne kaznu. Mala deca ne pričaju o seksualnom zlostavljanju iz dva razloga: u ranom stadijumu ona prosto nisu svesna toga da dodirivanje intimnih delova tela nije dopušteno, a starija deca se podmićuju ili prinudjuju da čuvaju tajnu pomoću pretnji o zastrašujućim posledicama po njih ili po njihove porodice (Išpanović-Radojković et al, 2011)

Nakon nastupanja polne i fizičke zrelosti, lice koje je pretrpelo seksualno zlostavljanje u detinjstvu teško stupa u partnerske odnose, upravo iz straha da mu se ne ponove epizode iz detinjstva, pa čak i ako stupi u takve odnose velika verovatnoća da će partner biti nasilnik. Kao razlog navodi se da je lice u dubokoj podsvesti usvojilo takvo ponašanje kao nešto što je normalno, ili smatra da treba da nastavi da ispašta jer „ne zaslužuje bolje“. U periodu rane mladosti, postoji izuzetna vezanost deteta za roditelje, koji ukoliko mu na tu vezanost odgovore agresivno, kod deteta prvo nastupa strah a nakon toga dete uči da na agresivnost odgovara agresivno, što dalje ima loš odraz na kasniji životni period deteta (Jovanović, 2014).

3.5.4. Trauma u detinjstvu kao posledica zanemarivanja

Zanemarivanje dece „Definiše se kao akt ili sindrom odsustva brige o osnovnim fizičkim, emocionalnim, socijalnim i drugim potrebama dece“ (Vidanović, 2015).

„Zanemarivanje je hronični neuspeh roditelja ili staratelja da obezbede detetu osnovne uslove neophodne za njegov normalan rast i razvoj, kao što su hrana, odeća, mesto stanovanja, medicinska i stomatološka nega i zaštita te podsticanje i nadzor edukativnog i socijalnog razvoja“ (Alempijević et al, 2012 s. 72).

„Fizičko zanemarivanje obuhvata zapostavljanje onih fizičkih potreba koje omogućuju detetu da raste i da se normalno razvija. Tu spadaju neadekvatno zadovoljavanje potreba deteta za hranom, odećom, smeštajem, odmorom, kao i nezadovoljavanje higijenskih potreba deteta“ (Išpanović-Radojković et al, 2011 s. 39).

Neobezbedjivanje osnovnih potreba može kod deteta dovesti do poremećaja rasta i razvoja i nastanka brojnih akutnih i hroničnih bolesti. Kod malog deteta zanemarivanje se može prepoznati u lošem higijensko-dijetetskom režimu (slabo napredovanje i zaostajanje u razvoju). Neadekvatna prljava odeća i prisustvo promene na koži, ojedi ukazuju na zanemarivanje. Kod starije dece asocijalno ponašanje, izostanci iz škole, izostanci sa redovnih medicinskih i stomatoloških pregleda te česte emocionalne krize u ponašanju ukazuju na to da je dete možda zanemareno. Tinejdžeri često napuštaju roditeljsku kuću, ne kontrolišu svoje socijalne postupke i ne osećaju se bezbedno jer su im uskraćene njihove osnovne fizičke i emocionalne potrebe (Alempijević et al, 2012).

„Edukativno zanemarivanje predstavlja propust da se odgovori na saznavnu radoznalost deteta i da se zadovolje obrazovne potrebe deteta tako što će mu se dopustiti da neopravdano izostaje iz škole ili što mu se neobezbedjuju uslovi da uči“ (Išpanović-Radojković et al, 2011 s. 40).

U tom slučaju deci ne samo da nedostaje obrazovanje već se remeti i njihovo emocionalno i socijalno funkcionisanje, jer nisu u kontaktu sa decom istog uzrasta. Ova deca su sklona nasilničkom ponašanju i drugim različitim poremećajima ponašanja (Alempijević et al, 2012).

„*Emocionalno zanemarivanje predstavlja zanemarivanje emocionalnih potreba deteta* (Išpanović-Radojković et al, 2012, s. 41).

Za nas, kao stručnjake, bitno je uočiti da se kod emocionalnog zlostavljanja i zanemarivanja radi o obrascu ponašanja odraslog prema detetu. Sledeća ponašanja roditelja koja spadaju u emocionalno zanemarivanje su: ignorisanje prirodne potrebe deteta za stimulacijom i podrškom.

Verbalno zlostavljanje koje podrazumeva nazivanje deteta pogrđnim imenima ili primenu pretnje.

Isolacija deteta i sprečavanje socijalnih kontakata sa ostalom decom i odraslim osobama.

Pretnje detetu ekstremnom kaznom i podsticanje strahova iz ranog detinjstva.

Ohrabrivanje destruktivnosti, antisocijalnog i devijantnog ponašanja deteta (Alempijević et al, 2012).

Medicinsko zanemarivanje nastaje kada se detetu uskraćuje zakonom propisana medicinska zaštita. Roditelj ili staratelj ne odvodi dete na redovne kontrole praćenja rasta i razvoja, na zakonom predviđane vakcinacije, a može se desiti i da odbija da odvede dete lekaru u situacijama kada je ono akutno bolesno. Ponekad roditelji odbijaju mogućnost da se primene terapijski postupci u lečenju deteta. Usled ove vrste zanemarivanja, deca koja su hronični bolesnici mogu da imaju komplikacije opasne po život. Razlog za ovakvo ponašanje roditelja može biti religiozne prirode ili iracionalni strah od medicinske intervencije (Alempijević et al, 2012 s. 75).

3.5.5. Preporuke koje se odnose na zaštitu dece

U Republici Srbiji, pravne norme koje se odnose na zaštitu dece u krivičnom, porodičnom, prekršajnom i radnom zakonodavstvu i to u oblasti socijalne zaštite, obrazovanja i vaspitanja, zdravstva, policije i pravosudja uskladjene su sa medjunarodnim stantardima i sa domaćim zakonodavstvom.

Zakonodavni okvir za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja čine: Ustav Republike Srbije, Porodični zakon, Krivični zakonik, Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, Zakon o maloletnim učinocima krivičnih dela i krivično pravnoj zaštiti maloletnih lica, Zakon o socijalnoj zaštiti i drugi zakoni i podzakonski akti.

Nacionalna politika prema deci je definisana u sledećim dokumentima:

- Nacionalni plan akcije za decu (usvojila ga je Vlada Republike Srbije 2004. godine, u njemu se definiše opšta politika, a jedan od specifičnih ciljeva jeste uspostavljanje efikasne, operativne, multisektorske mreže, za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja),
- Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja (usvojila ga je Vlada Republike Srbije avgusta 2005. godine i njime su definisani osnovni principi i smernice za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja; cilj donošenja Opšteg protokola je uspostavljanje efikasne, operativne, multisektorske mreže, za zaštitu dece od zlostavljanja, zanemarivanja, iskorišćavanja i nasilja; njime je definisana uloga centara za socijalni rad kao koordinatora službe u zajednici za zaštitu dece od svih vidova zloupotreba),
- Nacionalna strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja. usvojila ju je Vlada Republike Srbije 2007. godine, a glavni cilj ove strategije jeste da sva deca u Republici Srbiji odrastaju u bezbednom okruženju, zaštićenja od svake vrste nasilja, u kome se poštuju ličnost i dostojanstvo deteta, uvažavaju njegove potrebe i razvojne mogućnosti i omogućava mu se da razvija toleranciju i koristi nenasilne vidove komunikacija (Alempijević et al, 2012).

Nakon objavljivanja Opšteg protokola pokazala se potreba za preciznijim definisanjem postupka za zaštitu deteta u okviru različitih sistema. Zato su doneti posebni protokoli u kojima se utvrđuju postupci medjusektorske saradnje u zaštiti dece od zlostavljanja i zanemarivanja, a uređuju se i interni postupci unutar sistema (socijalna zaštita, policija, prosveta, zdravstvo i pravosudje). (Alempijević et al, 2012).

Ovim teorijskim dokazima, potvrđuje se hipoteza koja glasi: „Deca su posebna vrsta žrtve u porodičnom nasilju“.

IV VIKTIMIZACIJA

4.1. Inkvizicija, histerija i trauma

...Da nasilje, naročito nad ženama i decom postoji stolicima, na žalost, imamo svedočenja koja dotiraju od davnina ali i da je nepoznavanje simptomatologije nasilja dovelo do brojnih zabluda koje su se, tada i tamo, morale svirepo uništiti:

Srednjovekovne crkvene teorije opsednutosti, kada su žene upravo zbog toga svirepo ubijane, najčešće spaljivanjem, zapravo govore o izuzetnoj viktimizaciji koja nije bila ili prepoznata ili priznata. Naime, pre nego što bi žrtve bile svirepo i javno ubijane, bile bi mučene do granice preživljavanja i od njih su tražena priznanja. Velik broj žrtava, upravo, je imao osnovne simptome preživljenog nasilja: Osećaj da su odvojene od sebe, da njihovim telom upravlja neko drugi, da je prilično podeljena svest. Kasnije ćemo videti da su to neka od najčešćih simptoma koje navode žrtve nasilja.

Sigmund Frojd je često navodio da histerija (tadašnja i takozvana ženska bolest) ima izuzetno komparativnu kliničku sliku sa žrtvama nasilja, uglavnom psihičkog i seksualnog: Prilična taktilna osetljivost u predelu reproduktivnih organa, izmenjena i podeljena svest, utisak odvajanja od sebe i svog tela su simptomi koji su pratili većinu pacijentkinja dijagnostikovanih sa dijagnozom histerije, a koji odgovaraju simptomatologiji preživljene traume.

„Imala sam više konvulzija dok je moje telo odigravalo druge scenarije, koji su ponekad poticali iz mojih noćnih mora i koji su ostavljali gnojne čireve u mom grlu i mučninu u stomaku. U praznovjernijem društvu, mogli bi da mi postave dijagnozu deteta opsednutog đavolom. Dok sam ja, zapravo bila opsednuta tatinom viljuškastom spravom – đavolom u čoveku..“ (Frejzer, 1987 s. 222 – 223).

U periodu inkvizicije, ovo dete bi bilo proglašeno vešticom. U periodu Frojda, imala bi dijagnozu hysterije. Danas bi, verovatno, bila postavljena dijagnoza višestruke ličnosti. Istina je da su ovo simptomi nastali posle ponovljenih incesta, koji obiluju onim što se često sreće kod mladih osoba, kasnije i kada odrastu, sa fazama koje se smenjuju: histerični napadi ili amnezije, anoreksija i promiskuitet u adolescenciji, seksualna disfunkcija, poremećeni intimni odnosi, depresija, sklonost ka razmišljanju o smrti, pokušaji samoubistva,...

4.2. Dete žrtva

„Ponavljana trauma u životu odrasle osobe razjeda već obrazovanu strukturu ličnosti, ali trauma koja se ponavlja u detinjstvu formira i deformiše ličnost. Dete uhvaćeno u zamku zlostavljачke sredine, suočeno je s preteškim zadacima za prilagođavanje. Ono mora da pronađe način kako da sačuva poverenje u ljude koji nisu vredni poverenja, bezbednost u situacijama koje nisu bezbedne, kontrolu u prilikama koje su užasno nepredvidljive, moć u situacijama kada je besmopoćno.“ (Herman, 2012 s. 164).

Da bi se nosilo sa situacijama koje preživljava i koje se ponavljaju, kada je reč o nasilju u porodici, a nezrelo da se stara o sebi i da se zaštiti, dete mora da razvije posebne, nezrele, psihološke mehanizme odbrane. Zlostavljачka sredina formira kod deteta takva stanja svesti u kojima je narušen odnos stvarnosti i imaginacije, sećanja, pamćenja i saznanja i sl. Ovakva stanja

svesti, donose sa sobom niz simptoma, kako psihičkih, tako i somatskih, ali su u periodu detinjstva nužna da bi dete moglo, uslovno rečeno ali i bukvalno, da preživi.

U zlostavljačkoj sredini ozbiljno su narušeni porodični odnosi gde je totalitarna kontrola, pravila za neke stvari su mizerne, ali i sklonost ka čestim menjanjima pravila od strane odraslog autoriteta – zlostavljača. Dete se izoluje od drugih tako što se stalno podseća da mora da čuva tajnu, da bude lojalno tom roditelju (zlostavljaču), da se sve iz kuće drži u strogoj tajnosti, da se ne sme izdati roditelj i slično. Deca, tada, a koja su često izložena ovim oblicima izolovanosti i emocionalne ucene, postanu izuzetno lojalna baš zlostavljaču, toliko da su spremna da žrtvuju sopstvenu dobrobit pa čak i život. Sveprisutan je strah od smrti i deca „kao da se sažive sa tim strahom. Česte su pojave da dete strahuje za svoj život ali i za život bližnjih, čime je uslovljeno – pretnje da će brat, sestra, ljubimac, drugi roditelj biti ubijen ukoliko dete pruža otpor ili ne čuva tajnu su sveprisutne kod dece koja su preživela nasilje. Na žalost, nisu izolovani primeri da su deca prisustvovala svirepim ubistvima ljubimaca, kako bi zlostavljač pokazao svoju ozbiljnost ukoliko se ne postupa po njegovim pravilima.

Pored straha, žrtve često prati osećaj bespomoćnosti: Taj osećaj najpre ide odatle što i kada prati pravila može biti kažnjeno jer se pravila menjaju po volji zlostavljača i nisu vremenski određena, a najčešće su vrlo nepravedna. *„Preživеле osobe se često sećaju da su se najviše bojale nepredvidljive prirode nasilja. Nemoćne da na nekakav način spreče nasilje, one uče da prihvataju stanje potpune predaje..“* (Herman, 2012, s.167).

Iako mnoge žrtve opisuju da je osnovno pravilo da nema doslednog pravila, ipak ima dosta i onih koji opisuju da su, za vreme preživljavanja zverstva, postojala jasna, stroga, kruta pravila, koja su podrazumeva strogu kontrolu telesnih funkcija – izgladnjivanje, lišavanje sna, produženo izlaganje hladnoći ili toploti,.. Izlaganje situacijama koje podsećaju na tamničenja, na žalost, su česta u iskustvima žrtava (zaključavanje u podrume, šupe, vezivanja ruku, povezi preko očiju,..).

„Nikada nismo razmišljale o pravilima kao o pravičnim i nepravičnim, samo smo pokušavale da ih se držimo. Bilo ih je toliko mnogo da je bilo teško pridržavati ih se. Unazad gledano, mislim da su bila prestroga, isuviše sitničarska. Neka od njih bila su veoma čudna. Mogli ste biti kažnjeni zbog usiljenog osmeha, zbog nepoštovanja, zbog izraza na svom licu.“ (Maedow, 1996.).

„ Prilagođavanje ovakvoj klimi stalne opasnosti, zahteva stanje neprekidne budnosti. Deca u zlostavljačkim sredinama razvijaju izezutnu sposobnost brzog snimanja znakova koji upozoravaju na napad. Precizno se usklađuju sa unutrašnjim stanjima zlostavljača. Nauče da prepoznaju tanane promene izraza lica, glasa i govora tela kao signale ljutnje, seksualne uzbuđenosti, omamljenosti alkoholom, ili drogom, ili disocijacije. “ (Herman, 2012, s.207).

Deca žrtve nasilja ove vidove neverbalne komunikacije nauče vrlo brzo i oni postanu automatski i najčešćim delom bez učešća svesti. To se vidi jer ne umeju da prepoznaju znake opasnosti koji su kod njih izazvali uznemirenost. Ona onda reaguju tako što ili pokušavaju da izbegnu zlostavljača ili pokušavaju da ga umire.

Deca a kasnije i odrasli koji su bili žrtve nasilja u porodici, često navode da ne postoje osobe od poverenja niti sistemska zaštita kojima bi se mogli obratiti u periodu kada se nasilje dešavalo. Zbog izmenjenog stanja svesti i dubokog uverenja da svet nije sigurno mesto, većina žrtava govori o sigurnom mestu (za skrivanje, za umirivanje nakon nasilja, za plakanje,...) dok ne govore o sigurnoj osobi. To su mesta na kojima se žrtva skrivala ali i nastojala da bude nevidljiva, da ne bi izazvala zlostavljača. *„Žrtve nasilja, iako su u stalnom stanju prevelike pobuđenosti autonomnog sistema, one, takođe, moraju da budu nečujne i nepokretne, da izbegavaju svako spoljašnje ispoljavanje svoje unutrašnje uznemirenosti. Rezultat je posebno stanje – zaleđena opreznost, koja se uočava kod zlostavljane dece. “*

(Ounsted, 1985, s. 167).

Ako izbegavanje i nevidljivost ne uspeju onda deca pokušavaju da odobrovolje svog zlostavljača, tako što su apsolutno poslušna. Ona veruju da zlostavljač ima nadprirodne moći, da je vidovit, da može da čita detetove misli, te tada ono postaje pripitomljeno. Paradoksalno, u izmenjenoj svesti deteta, ono biva motivisano da dokazuje svoju odanost i pokornost zlostavljaču. Ova deca se trude da stalno budu dobra, najčešće se izolujući od drugih socijalnih interakcija, jer zlostavljač pokazuje snažnu ljubomoru i snažnu kontrolu svih socijalnih veza.

4.3. Izmenjena realnost

Društveni život dece koja su žrtve nasilja je ,takođe, izolovan i zbog potrebe da se održi tajnost i privid. Međutim, ono što se dešava jeste da dete koje održava strogu tajnost i privid , to radi i u odnosu na drugog roditelja, koji može biti i negujući i topao roditelj. Ipak, dete očekuje da taj roditelj sam treba da zaključi šta mu se dešava i to objašnjava, a u izmenjenom stanju saznavnih funkcija, ili da taj roditelj ipak nije dovoljno mario ili da nema te super moći koji ima drugi roditelj, a koji ga zlostavlja. Dete, tada stvara svoj mikro svet u kome mora da pronađe način da obrazuje vezu sa osobama koje se staraju o njemu a koje su ili opasne, ili ,s njegove tačke gledišta, nebrizljive i nemaju posebne moći. Kao odrasla osoba, žrtva mora da razvije sposobnost za intimnost u sredini u kojoj su svi bliski odnosi izopačeni i identitet u sredini koja ga određuje kao niže biće, najčešće roba koji služi za zadovoljenje raznih potreba zlostavljača.

Da bi žrtva mogla da se nosi sa surovom realnošću, ona mora da sačuva nadu i smisao. Nedopustivo joj je da svoje roditelje ili životnog partnera okrivi za sve ono što proživljava, tako da odbacuje ideju da su oni loši i u svom, izmenjenom stanju svesti, dolazi do zaključka u koji i veruje a to je da je ona sama kriva za sve što joj se dešava. Nemoćna žrtva da izmeni svoju realnost jer zavisi od zlostavljača, menja je u svom uma, pribegavajući tome da je ona kriva, ali još češće – toliko izmeni svest, da veruje da zlostavljanja nije ni bilo. To nije samo pitanje odluke ili samoubeđivanja, već deluju duboki psihički mehanizmi potiskivanja. *„Kapacitet za izazivanje transa ili disocijativnih stanja normalno je veliki kod dece školskog uzrasta; kod dece koja su strogo kažnjavana i zlostavljana razvijen je do umetnosti.“* (Perry, 1989, s.23).

4.4. Lažni identitet žrtve

Iz dubokog uverenja sopstvene loše ličnosti, loše i rđave osobe, formira se jezgro za obrazovanje novog identiteta u životu odrasle osobe. Psihološko objašnjenje ove potrebe ide iz objašnjenja moći. Naime, osoba je prinuđena sopstvenim mehanizmima odbrane da poveruje da s njom nešto nije u redu a da je zlostavljač ispravan. Sa ovog gledišta, ona sama ima ,iako minimalnu, ali poseduje moć da utiče na sebe i da se promeni. Tada postaje izvanredno poslušna osoba. Žrtva pokušava da opravda sva očekivanja i da uradi sve što se od nje traži u biloj kojoj sferi. Ona je poslušan đak, odgovoran student, vredan i požrtvovan radnik. Međutim, sva ta postignuća koje je žrtva izgrdila, bez obzira na period života u kome se nalazi, ne ide njoj u prilog jer sebe ,zapravo, nikad ne doživi autentično, a s druge strane dobija unutrašnju potvrdu da je niko ne poznaje i da je nikad niko i neće upoznati. Ponekad, da bi osoba sačuvala taj izgrađeni poželjni identitet, ide do granice samožrtvovanja. Ipak, ono što je spolja , u određenim analitičkim okvirima vidljivo, jeste da ovakve osobe a koje su zapravo žrtve sa novim identitetom, jeste da one ne mogu da sebe vide kao nekog sa umerenim vrlinama i podnošljivim manama, umesto takvog izbalansiranog odnosa vrlina i mana, osoba je kruta, preterana, detaljista i izuzetno analitična.

„U uslovima najoštrijeg, teškog i dugog zlostavljanja, žrtve počinju da obrazuje posebne delove ličnosti koje imaju posebna imena, psihološke uloge i odvojene uspomene. Na taj način disocijacija ne postaje samo odbrambeno prilagođavanje već osnovno načelo organizacije ličnosti. Nastanak delova ličnosti, ili drugih ličnosti, u situacijama velikih trauma, potvrđen je u mnogobrojnim istraživanjima:“ (Kluft, 2006, s.86).

4.5. Telo koje odaje

Telesna stanja koja prate žrtvu su nešto što osoba ne može svesno ni voljno da iskontroliše, čak ni kada postane svesna istih; hronična otuđenost je ono što je karakteristično za žrtve koje su bile izložene nasilju. Izbalansiran ciklus budnosti i sna, hranjenja, eliminacije, kod ovih osoba mogu biti izuzetno izmenjena. Vreme spavanja može pre da bude vreme kada su se doživljavala traumatična iskustva nego vreme za opuštanje i odmor pa nije retkost da žrtve imaju isprekidan san, sa čestim trzajima, buđenjima i noćnim morama. Vreme obedovanja, umesto vreme kada se skupi porodica i oseća udobnost, kod žrtve češće bude vreme kada se javlja osećaj nelagode i napetosti pa tada ili gubi apetit ili jede brzo i halapljivo, sećajući se scena kada je bila kažnjavana oduzimanjem hrane, ili bacanjem posuđa ili prinudnim hranjenjem. *„Pošto su nemoćne da regulišu osnovne biološke funkcije na bezbedan, dosledan i utešan način, kod mnogih preživelih razvijaju se hroničan poremećaj sna, poremećaj ishrane, gastrointestinalne tegobe i mnogobrojni drugi simptomi poremećaja.“* (Loewenstein, 1990, s.112).

Kada je reč o telesnim promenama, ono što se sreće kod žrtava nasilja je i sklonost ka samopovređivanju. Naime, u trenucima kada neki okidač iz sredine podseti žrtvu na preživljeni užas, ona može da odreaguje podsvesno a da se razvije čitav spektar emocija koje su bile tamo i tada – strepnja, strah, preplavljenost,.. Da bi smanjila ovakvu emocionalnu patnju, ona se sama povređuje, verujući da će fizički bol smanjiti intezitet preplavljujućih osećanja, kao tamo i tada kada je trpela nasilje. Ponovljena samopovređivanja i ozlede tela ne služe, kako mnogi smatraju, skretanju pažnje na sebe, već snažnoj potrebi da se u anesteziranom telu oseti fizička bol koja će se lakše podneti a u nadi i da će zameniti psihičku. *„Prve ozlede uopšte ne bole. Ozleđivanje se nastavlja sve dok se ne postigne snažo osećane smirenosti i olakšanja; fizički bol je mnogo poželjniji od emocionalnog bola koji on zamenjuje.“* (Jane, 1996, s.584).

4.6. Ponovljena viktmizacija

Mnoga zlostavljena deca se čvrsto drže nade da će odrastanje doneti slobodu i bekstvo od zlostavljača. Međutim, odrasla osoba ostaje sa narušenim odnosima bazičnog poverenja, odnosno trajnog nepoverenja, autonomije i inicijative. Preživela osoba ostaje zatočenik svog stravičnog iskustva, koje se ,segmentalno, vraća u njen život. Intimni odnosi ovakve osobe su praćeni glađu za tuđom brigom i zaštitom, s jedne strane, i razarajućim strahom od odbacivanja i napuštanja, s druge strane. U potrazi za osobom koja će je, uslovno rečeno, izbaviti, ona bira lik moćnog autoriteta ali s druge strane pokušava da ga kontroliše i time da umanji strah od odbacivanja, napuštanja ili izdaje. Paradoksalno, ovakva osoba – nekadašnja žrtva nasilja, čezne da se neko stara o njoj ali ona nema bazično poverenje niti izgrađene granice. Sklona je, tada, omalovažavanju sebe i idealizaciji partnera. *„Njena empatijska usklađenost sa željama drugih i njena automatska, skoro nesvesna navika da bude poslušna čine je podložnom svakome ko je u poziciji moći i autoriteta.”* (Russell, 1987, s.76). Ponovljena viktimizacija je, nažalost, česta pojava u društvu, kako dece tako i žena, mada su i one u većini slučajeva retraumatizovane. Ipak, ovaj fenomen ponovljene traumatizacije se, neretko, olako uzima kao reper u psihijatriji da žrtva, zapravo, sama traži da bude zlostavljana. Ono što se dešava jeste da žrtva ,nesvesno, odigrava sličnu ulogu, nadajući se razrešenju,oslobođenju, odnosno drugačijem kraju ovog puta. *„Često se dešava da osoba aktivno ne traga za ponavljanjem zlostavljanja, već ga pre doživljava kao užasavajuću ali neminovnu sudbinu i prihvata ga kao neizbežnu cenu odnosa. Mnoge preživele osobe imaju toliko ozbiljno oštećenu samozaštitu da im je teško da zamisle sebe u položaju da mogu nešto da učine ili izaberu. One ,zapravo, uopšte i ne pomišljaju da odbiju emocionalne zahteve roditelja, supruga, ljubavnog partnera ili figure autoriteta. Otuda nije ništa neuobičajeno da preživele odrasle osobe nastavljaju da udovoljavaju željama i potrebama onih koji su ih nekada zlostavljali i dozvoljavaju drugima da im se nameću bez granica ili ograničenja.”* (Herman, 1998, s. 193).

V STATISTIKA

Da bismo prikazali učestalost nasilja u porodici, na teritoriji Republike Srbije, uzimajući u obzir različite kriterijume, preuzeli smo statističke podatke Republičkog zavoda za statistiku. Statistički podaci su praćeni za potrebe rada a u odnosu na pol i uzrast, a u vremenskom period od 2018 – te do 2022. godine.

Tabela 1. Prijavljena punoletna lica za nasilje u porodici prema polu

Godina	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Ukupno	7916	7308	5932	5663	5531
Žene	951	874	678	689	712
Muškarci	6965	6434	5254	4974	4819
Odbačena prijava	4792	4385	3543	3458	3271
Prekinuta istraga					1
Obustavljen a istraga	62	72	59	80	80
Podneta optužnica	3062	2851	2330	2125	2179

Iz Tabele 1. vidimo da je 2018. godine broj prijavljenih lica na teritoriji Republike Srbije za nasilje u porodici bio izuzetno visok. Ukupno 7916 punoletnih lica je prijavljeno za nasilje u porodici 2018. godine. Naredne, 2019. godine prijavljeno je 7308 punoletnih lica za nasilje u porodici, što je za 608 prijavljenih lica manje u odnosu na prethodnu kalendarsku godinu. Iz tabele

zaključujemo da taj broj opada s godinama, te je tako ukupan broj prijavljenih punoletnih lica za nasilje u porodici 2020. godine bio 5932, 2021. godine 5663, a 2022. godine broj prijavljenih punoletnih lica za nasilje u porodici je bio 5531, što je čak za 2385 manje u odnosu na 2018. godinu.

Kada je reč o prijavi punoletnih lica za nasilje u porodici prema polu, 2018. godine je bilo prijavljeno 951 žena i čak 6965 muškaraca, što je procentualno 67,4 % više prijavljenih muškaraca za nasilje u porodici nego žena za 2018. godinu. 2019. godine, u odnosu na pol, prijavljeno je 6434 muškarca i 874 žene za nasilje u porodici, odnosno 56,6 % više muškaraca u odnosu na žene su prijavljivani za nasilje u porodici. 2020. godine, shodno opadanju broja prijavljenih odraslih lica za nasilje u porodici u odnosu na prethodne godine, prijavljeno je 5254 muškaraca i 689 žena, što govori o tome da je 34,3 % više muškaraca prijavljivano za nasilje u porodici nego žena. 2021. godine, ukupan broj prijavljenih slučajeva nasilja opada u odnosu na prethodnu godinu, ali je prijavljeno 4974 muškarca i 689 žena, što ponovo pokazuje da je veći broj muškaraca nego žena prijavljeno za nasilje u porodici i to za 33,3 %. 2022.godine, od ukupno 5531 prijave za nasilje u porodici, prijavljeno je 4819 muškaraca i 712 žena, što govori u prilog da je za 33,8 % više muškaraca prijavljeno nego žena za nasilje u porodici.

Ovim statističkim podacima dokazana je hipoteza da su najčešći učionici porodičnog nasilja muškarci.

Tabela 2. Odnos učinioca i žrtve porodičnog nasilja

Godina	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.
Supružnik	58 %	52 %	53,4 %	50,4 %	50,6 %
Bivši partner /partnerka	9 %	10 %	9,4 %	7,5 %	11%
Vanbračni supružnik	15 %	19 %	17,2 %	18,8 %	16,4 %

Partner /partnerka	10 %	9 %	12,2 %	12,3 %	11,2 %

Tabela 2. Prikazuje odnos učinioaca krivičnog dela nasilje u porodici i žrte u slučajevima u kojima su od strane sudova produžene hitne mere za 30 dana, prema Zakonu o sprečavanju nasilja u porodici. Podatke je prikupilo Republičko javno tužilaštvo, a obradilo Ministarstvo pravde. Tabela je prilagođena za potrebe master rada.

Iz tabele se vidi da je u period od 2018. do 2022. godine, najviše produženih mera za 30 dana zbog nasilja u porodici bilo među supružnicima i to u daleko većem procentu nego u drugačijim odnosima, gde su žrtva i učinioci bili u odnosu vanbračnih supružnika, bivših partnera ili partnera sa kojima su u vezi. Pregledom tabele zaključuje se da je najmanje porodičnog nasilja sa produženim merama za 30 dana od strane nadležnih sudova, bilo između bivših partnera, dok nasilje među vanbračnim supružnicima je u porastu u odnosu na partnere I bivše partnere u vezi. Nasilje među supružnicima, posmatrajući tabelu počevši od 2018. godine, se iz godine u godinu smanjuje pa povećava, ali svakako u periodu od 2018. do 2022. je daleko izraženije i predstavlja preko 50% slučajeva sa produženim merama zaštite, u odnosu na sve ostale posmatrane odnose.

Ovim statističkim podacima dokazana je hipoteza da je nasilje u porodici najprisutnije između bračnih supružnika.

Tabela 3. Vrste nasilja

Godina	2018.	2019.	2020.	2021.
Fizičko nasilje	7	31	78	82
Psihičko nasilje	51	96	222	198
Seksualno nasilje	1	1	0	0
Ekonomsko nasilje	5	4	4	7

Tabela 3. prikazuje istraživanje Crvenog krsta Srbije, gde se jasno vidi da je psihičko nasilje dominantan vid nasilja. Potom sledi fizičko nasilje, koje se povećava iz godine u godinu.

Ovim podacima dokazana je hipoteza da je psihičko nasilje najčešći vid nasilja.

VI PRAVNI OKVIR NASILJA U PORODICI

Posle teorijskih razmatranja i opisivanja različitih segmenata kroz koje žrtva nasilja prolazi, menjajući time ne samo sebe već i svoje poglede na svet koji, posle preživljenog zverstva, više nije sigurno mesto, odlučili smo se da pogledamo i u zakonske regulative, koje, ipak, pokazuju žrtvi a i nama koji se kao profesionalci bavimo ovom tematikom, da društvo, ipak, nije imuno na nasilje i da je izgradilo pravni okvir, kako bi suzbilo posledice nasilja a sa težnjom da ga trajno iskoreni.

Ovaj deo rada započecemo osnovnim ljudskim pravima u kontekstu socijalne zaštite, potom međunarodnim izvorima ljudskih prava i njihovom primenom u nacionalnom pravnom sisemu, da bismo na kraju završili domaćim zakonodavstvom koje se odnosi na zaštitu od nasilja, kao jedno od osnovnih ljudskih prava bez obzira na pol, boju kože, nacionalnu, versku pripadnost i drugo.

6.1. Osnovna ljudska prava u kontekstu socijalne zaštite

Sušтина ideje o ljudskim pravima je da su to prava koje stiče svaki pojedinac samim rođenjem, bez obzira na volju države kojoj pripada ili pravnog poretka koji vlada. U pravnoj literaturi, ljudska prava se, uglavnom, određuju kao prava i slobode koja pripadaju neotuđivo i urođeno svim ljudima.

„Iako je efektivno uživanje ljudskih prava neamislivo bez države i pravnog sistema koji ih prepoznaje, osigurava i štiti, ona prevazilaze taj okvir i predstavljaju jedan od najvažnijih univerzalnih, vrednosnih i civilizacijskih tekovina modernog doba. (Brkić, 2017, s.81).

Period priznanja osnovnih ljudskih prava, u koje spada i pravo na slobodan život (bez nasilja i uništavanja dostojanstva čoveka), počinje Američkom i Francuskom revolucijom; 1776. Godine Amerika je usvojila Deklaraciju, koja proklamuje sledeće: *„Smatramo očiglednim istinama da su ljudi stvoreni jednaki i da ih je njihov Tvorac obdario neotuđivim pravima, među kojima spadaju život, sloboda i traženje sreće. Godine 1789. Francuska Nacionalna skupština je usvojila Deklaraciju prava čoveka i građanina, koja počinje rečima: „Predstavnicima francuskog naroda...smatrajući da su nepoznavanje, zaboravljanje i nepoštovanje prava čoveka jedini uzroci opštih nesreća, rešili su da, u jednoj svečanoj deklaraciji, definišu prirodna, neotuđiva i sveta prava čoveka.”*

Koncept prepoznavanja osnovnih ljudskih prava, kao preduslov za pravnu zaštitu od nasilja, na žalost, nije bio tada (a ni sada) prepoznat u svim državama sveta jer bi se tako oni koji su na čelu tih država morali odreći apsolutne vlasti.

Ipak, u vremenima velikih stradanja – za vreme Svetkih ratova, ponovo je javila svetska potreba da se unaprede prava čoveka. U želji da se sačuvaju buduća pokoljenja od užasa rata ali i svih drugih užasa koje čovek čoveku priređuje, 1945- te godine nastaju Ujedinjene nacije kao univerzalna organizacija, koja iste te godine, usvaja Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima, odnosno, dokument koji predstavlja prvi međunarodni napor da se održe ljudska prava. Nešto kasnije, 1950 – te godine, nastaje Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih Sloboda (EKLJP), kao kontinentalni odgovor na ratna stradanja. Sve ovo je dovelo do toga da pojedinac (kraj 20.veka) postane ravnopravna stranka protiv države te mu je ostavljena mogućnost da u slučaju odsustva zaštite sopstvene države, istu potraži od međunarodnog tela.

6.2. Međunarodni izvori ljudskih prava i njihova primena u nacionalnom pravnom sistemu

„Osnovni izvori ljudskih prava na međunarodnom nivou su međunarodni ugovori koji su nastali zajedničkim potpisivanjem različitih država, koje su se saglasile sa njihovim sadržajem. Oni potpisuju konkretna prava i mehanizme kojima se ta prava ostvaruju. Potpisivanjem tih ugovora, države potpisnice se obavezuju da će jamčiti, poštovati i štiti ova prava a ratifikacijom tih ugovora uvode njihove odredbe u nacionalni pravni sistem. Primer takvog ugovora je Konvencija o pravima deteta ili Međunarodna konvencija o ukidanju diskriminacije žena.

Ugovori koji obavezuju našu zemlju – Republiku Srbiju, a koji se odnose na zaštitu od nasilja su: Međunarodna konvencija o ukidanju diskriminacije žena i Protokol uz Konvenciju, zatim Konvencija o pravima deteta i dva Protokola uz Konvenciju (o učešću dece u oružanim sukobima i o prodaji dece, dečijoj prostituciji i dečijoj pornografiji), Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nečovečnih i ponižavajućih kazni i ili postupaka i Protokol uz Konvenciju.

Ovim međunarodnim pravnim aktima, koje je i naša zemlja ratifikovala, potvrđuje se hipoteza da su deca posebna vrsta žrtve u porodičnom nasilju.

Iako postoje ugovori, kao pisani dokumenti, oni, ipak, ne pružaju adekvatan odgovor, s obzirom na to da ni jedan pravni sistem nije toliko razvijen da može da se primeni na svaku situaciju. Izgleda da zlo koje može čovek da nanese drugom čoveku je veće nego globalna namera da se čovek zaštititi. ...

Ipak, društvo ne odustaje od pokušaja da stvori sigurno mesto za svoje sugrađane: Ljudska prava garantovana su Ustavom Republike Srbije, kao najvišim pravnim aktom države kao i zakonima i podzakonskim aktima koji se primenjuju. Primera radi, Porodični zakon Republike Srbije, bliže propisuje načine ostvarivanja pojedinih ljudskih prava, koje su konkretizovane kroz određene obaveze nadležnih organa, a koji će kasnije, biti opisani.

6.3. Zakoni Republike Srbije koji se odnose na zaštitu dece od nasilja

Imajući u vidu da su deca posebno ugrožena kategorija u porodičnom nasilju, a dragocena u svakom društvenom sistemu sadašnjice, posebno ćemo se fokusirati na odeljke zakona koji koji definišu ovu vunerabilnu kategoriju stanovništva. Počecemo od Porodičnog zakona:

6.3.1. Porodični zakon

Porodični zakon usvojen je 2005. godine, koji prvi put inkriminiše nasilje u porodici i reguliše porodično-pravnu zaštitu dece u skladu sa Konvencijom o pravima deteta:

Član 2 Porodičnog zakona navodi da porodica uživa posebnu zaštitu države i da svako ima pravo na poštovanje svog porodičnog života.

Član 6 Porodičnog zakona se odnosi na decu i u njemu se navodi sledeće:

- (1) Svako je dužan da se rukovodi najboljim interesom deteta u svim aktivnostima koje se tiču deteta.
- (2) Država ima obavezu da preduzima sve potrebne mere za zaštitu deteta od zanemarivanja, od fizičkog, seksualnog i emocionalnog zlostavljanja te od svake vrste eksploatacije.
- (3) Država ima obavezu da poštuje, štiti i unapređuje prava deteta.
- (4) Dete rođeno van braka ima jednaka prava kao dete rođeno u braku.
- (5) Usvojeno dete ima jednaka prava prema usvojiteljima kao dete prema roditeljima.
- (6) Država je dužna da detetu bez roditeljskog staranja obezbedi zaštitu u porodičnoj sredini uvek kada je to moguće.

Član 7 Porodičnog zakona govori o roditeljskim pravima te da je zabranjena zloupotreba roditeljskih prava, dok Članom 10 je obuhvaćeno nasilje u porodici: „*Zabranjeno je nasilje u porodici .Svako ima, u skladu sa zakonom, pravo na zaštitu od nasilja u porodici.*”

Porodični zakon Članom 62 i 63 se bavi pitanjem razvoja deteta i kaže da: „*Dete ima pravo na obezbeđenje najboljih mogućih životnih i zdravstvenih uslova za svoj pravilan i potpun*

razvoj.” (Član 62.) dok Članom 63 se detetu obezbeđuje pravo na obrazovanje u skladu sa svojim sposobnostima, željama i sklonostima.

Poseban deo Porodičnog zakona Republike Srbije (deveti deo) se odnosi na zaštitu od nasilja u porodici. Član 197, koji pripada ovom delu navodi:

1) Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.

(2) Nasiljem u porodici, u smislu stava 1 ovog člana, smatra se naročito:

1. nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede;
2. izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu;
3. prisiljavanje na seksualni odnos;
4. navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem;
5. ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima;
6. vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.

(3) Članovima porodice u smislu stava 1 ovog člana smatraju se:

1. supružnici ili bivši supružnici;
2. deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo;

6.3.2. Zakon o sprečavanju nasilja u porodici

Ovim devetim delom Porodičnog zakona dalje su definisane i Mere zaštite, koje su kurativnog karaktera dok Republika Srbija ima i poseban zakon koji se bavi prevencijom porodičnog nasilja odnosno Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, kojim „se uređuje sprečavanje nasilja u porodici i postupanje državnih organa i ustanova u sprečavanju nasilja u porodici i pružanju zaštite i podrške žrtvama nasilja u porodici”. (Član 1.). Ovaj Zakon se primenjuje i na određena krivična dela, koja su definisana Članom 4 i glase:

Ovaj zakon primenjuje se i na saradnju u sprečavanju nasilja u porodici (čl. 24-27) u krivičnim postupcima za krivična dela:

- 1) proganjanje (član 138a Krivičnog zakonika);
- 2) silovanje (član 178. Krivičnog zakonika);

- 3) obljava nad nemoćnim licem (član 179. Krivičnog zakonika);
  - 4) obljava nad detetom (član 180. Krivičnog zakonika);
  - 5) obljava zloupotrebom položaja (član 181. Krivičnog zakonika);
  - 6) nedozvoljene polne radnje (član 182. Krivičnog zakonika);
  - 7) polno uznemiravanje (član 182a Krivičnog zakonika);
  - 8) podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa (član 183. Krivičnog zakonika);
  - 9) posredovanje u vršenju prostitucije (član 184. Krivičnog zakonika);
  - 10) prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnih lica za pornografiju (član 185. Krivičnog zakonika);
  - 11) navođenje deteta na prisustvovanje polnim radnjama (član 185a Krivičnog zakonika);
  - 12) zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica (član 193. Krivičnog zakonika);
  - 13) nasilje u porodici (član 194. Krivičnog zakonika);
  - 14) nedavanje izdržavanja (član 195. Krivičnog zakonika);
  - 15) kršenje porodičnih obaveza (član 196. Krivičnog zakonika);
  - 16) rodoskrnuće (član 197. Krivičnog zakonika);
  - 17) trgovina ljudima (član 388. Krivičnog zakonika);
  - 18) druga krivična dela, ako je krivično delo posledica nasilja u porodici.
- Ovaj zakon se primenjuje i na pružanje zaštite i podrške žrtvama krivičnih dela iz stava 1. ovog člana (u daljem tekstu: krivična dela određena ovim zakonom).

6.3.3. Ostale zakonske regulative

Pored Porodičnog zakona i Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, u borbi protiv nasilja nad decom učestvuju i drugi zakoni:

Zakon o maloletnim počiniocima krivičnih dela i krivično pravnoj zaštiti maloletnih lica - koji se stupio na snagu 1. januara 2006. godine i koji sadrži posebne odredbe o zaštiti maloletnih lica kao oštećenih u krivičnom postupku.

Zakon o policiji iz 2005. godine, koji po prvi uvodi posebnu odredbu o primeni ovlašćenja prema maloletnim licima,

Zakon o policiji iz 2016. godine dodatno razrađuje ovu odredbu jer predviđa donošenje podzakonskog akta koji će detaljnije regulisati način postupanja u ovoj oblasti.

Krivični zakonik sa izmenama i dopunama koji propisuje meru bezbednosti - zabrana prilaska i komunikacije sa oštećenim. Ovim zakonikom inkriminisana su nova krivična dela u oblasti zaštite maloletnih lica od seksualne eksploatacije i iskorišćavanja i zloupotreba opojnih droga, a pooštrene su i krivične sankcije za krivično delo trgovina ljudima ukoliko je izvršeno na štetu maloletnog lica.

Zakonik o krivičnom postupku sa izmenama i dopunama, koji pruža mogućnost da maloletno lice dobije status zaštićenog svedoka, koji obezbeđuje preduzimanje mera u cilju zaštite njegovog integriteta, odnosno zaštite od sekundarne viktimizacije.

Zakon o prekršajima sa izmenama i dopunama, u čijem su sastavu i odredbe o maloletnicima. Ovim zakonom je, pored ostalog, propisano da lice koje nije navršilo 14 godina ne može biti subjekt prekršajne odgovornosti, kao i to da lice na ovom uzrastu koje se pojavljuje u prekršajnom postupku kao svedok, odnosno oštećeni, ne može biti suočeno sa počiniocem prekršaja.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja kojim je zabranjeno fizičko nasilje i vređanje ličnosti dece u školi, a garantovano je i pravo učenika na zaštitu od diskriminacije i nasilja.

Zakon o sprečavanju nasilja i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama kojim je propisano da lica mlađa od 16 godina mogu ući u objekte u kojima se održavaju sportske priredbe visokog rizika samo ako su u pratnji roditelja ili staratelja.

Ovim pravnim aktima dokazana je hipoteza da su deca posebna vrsta žrtve u porodičnom nasilju.

VII PREVENCIJA PORODIČNOG NASILJA

Kao što smo se kroz rad ,već, uverili, porodično nasilje je široko rasprostranjen društveni problem a sa stanovišta socijalnog rad, to je skup nepoželjnih manifestacija po pojedinca i porodicu. Nasilje u porodici dovodi do njenog razaranja ili je čini trajno disfunkcionalnom, a ima za posledicu fizičko ili psihičko ugrožavanje zdravlja lica koja direktno ili indirektno trpe nasilje, često dugoročno destabilizuje socijalnu zajednicu što zahteva kompleksne mere socijalne politike i društva za njegovo rešavanje. Identifikacija nasilja u porodici zahteva preduzimanje mera za njegovo rešavanje socijalnom akcijom ili na neki drugi način. „*U praksi socijalne politike moguće je problem preventivno smanjiti, neke od njih suzbiti, dok se u određenim slučajevima mogu sprečiti samo nepovoljne posledice.*” (Vidanović, 2015, s. 310).

Prevenција porodičnog nasilja predstavlja prioritet u borbi protiv nasilja. Preventivni socijalni rad je „*Praksa socijalnog rada usmerena na prevenciju sukoba ili neželjenih ponašanja i stanja. Cilj je osnaživanje osobe za izbegavanje ili prevazilaženje predvidljivih, ali i neočekivanih problema u sopstvenom životu*” (Vidanović, 2015, s. 251).

Prevenција, kao imperativ u borbi protiv nasilja ima tri nivoa – nivo primarne, sekundarne i tercijalne zaštite;

Prema definiciji Svetske zdravstvene organizacije primarna prevencija podrazumeva sve aktivnosti kojima je cilj sprečavanje nasilja, sekundarna prevencija podrazumeva reagovanje i ograničenje štetnih posledica nasilja neposredno nakon što se nasilje dogodilo sa ciljem ograničenja posledica, dok tercijarna prevencija podrazumeva dugoročiji tretman, kao i podršku žrtvama nasilja da bi se sprečili dalji štetni efekti i ponavljanje nasilja. Takva podela se tradicionalno koristi u sektoru zdravstvene zaštite dok sekundarna i tercijarna prevencija su relevantne u radu sa osobama koje su pretrpele nasilje kao i u radu sa počiniocima (Službeni glasnik RS, br 27/2011). Sada ćemo pokušati da bliže pojasnimo i napravimo razliku između primarne, sekundarne i tercijalne prevencije:

Primarna prevencija podrazumeva prevenciju nasilja u porodici i društvu. Praktično podrazumeva sve aktivnosti koje će sprečiti pojavu nasilja. Pored opštih mera primarne prevencije koje društvo preduzima, mere usmerene ka opštoj javnosti ili celoj populaciji a u koje spadaju mere sa ciljem smanjenja siromaštva, edukacija porodice, zajednice u kojoj spada propagiranje slobode tolerancije i uvažavanje tuđih interesa i vrednovanje tuđih života kao svog, povećanje dostupnosti kvaliteta usluga koje pružaju službe koje se staraju o ugroženim porodicama, ženama deci i starijim osobama i propagiranje zdravih stilova života. U primarnu prevenciju spada:

- edukacija javnosti o štetnosti nasilja, o nenasilnoj komunikaciji, o nasilju u porodici i drugim vrstama nasilja,
- organizovanje okruglih stolova, foruma, izložbi o zlostavljanju u porodici,
- jačanje kapaciteta nevladinog sektora u borbi protiv nasilja,
- razvoj preventivnih programa za zaštitu žena, dece i starijih osoba od zlostavljanja na nivou zdravstvenih ustanova, obrazovno vaspitnih ustanova i lokalne zajednice,
- uspostavljanje saradnje sa relevantnim institucijama u cilju edukacije o konstruktivnom rešavanju sukoba, samoosnaživanje za prijavljivanje nasilja,
- spremnost da se deluje u slučaju zlostavljanja, to podrazumeva edukovano osoblje, jasnu podelu uloga, definisana saradnja Centra za socijalni rad, policije, obrazovno – vaspitnih ustanova i drugih relevantnih institucija (Moškovć, 2018).

Sekundarna prevencija predstavlja vid posebne intervencije upućenoj ciljnoj grupi lica koja su podložna visokom riziku izloženosti nasilju. Pod posebnim rizikom su porodice sa problemom zloupotrebe psihoaktivnih supstanci, socijalno i egzistencijalno ugrožene porodice (Alempijević et al, 2012). Aktivnosti koje spadaju u domen sekundarne prevencije:

- Osnaživanje žrtava nasilja kroz upoznavanje sa njihovim pravima; pravna pismenost predstavlja poseban oblik pomoći u cilju obezbeđivanja informacija žrtvama nasilja o zakonima da bi se unapredilo njihovo znanje i razumevanje, načinu pristupa pravnom sistemu radi zaštite ličnih prava,

- Osnaživanje žena koje obuhvata podizanje svesti da je nasilje na rodnoj osnovi nedopustivo, da predstavlja ozbiljan oblik kršenja ljudskih prava i da postoje mehanizmi pomoći; podizanje svesti među ženama koje pripadaju ugroženim kategorijama kao što su žene sa sela, Romkinje, žene niskog obrazovanja, žene sa invaliditetom, žene migranti ili izbeglice,
- Osnaživanje žena kroz programe ekonomskog osnaživanja u cilju zapošljavanja i samozapošljavanja,
- Obuka za stručno usavršavanje i obrazovanje profesionalaca u oblasti vaspitanja i obrazovanja i drugih relevantnih sistema (socijalna zaštita, zdravstvo, policija, tržište, pravosuđe), stručno usavršavanje nastavnika osnovnih i srednjih škola za zdravstveno – zdravstveni rad (Službeni glasnik, RS. br. 27/211).

Tercijalna prevencija je usmerena na dugoročnu podršku i pomoć nakon izloženosti nasilju, provođenjem programa osnaživanja žrtava nasilja i bavi se prevazilaženjem traume i slabjenja dugoročnih posledica po žrtvu nasilja. Mere su upućene sa jedne strane osobama koje su pretrpile nasilje, a sa druge strane predviđaju se i mere koje se odnose na počinioca nasilja u porodici (Službeni glasnik, RS. br. 27/211). Aktivnosti koje spadaju u domen tercijarne prevencije:

- Istraživanja porodičnog nasilja, njegovih uzroka i posledica, sa kojima se pruža osnova za utvrđivanje, sprovođenje i ocena mera za borbu protiv porodičnog nasilja; sprovođenje istraživanja se vrši na reprezentativnom uzorku uz poštovanje etičkih standarda sa fokusom na pitanja funkcionisanja sistema socijalne, zdravstvene i pravne zaštite; istraživanjem se obezbeđuje informisanost javnosti i donosilaca odluka o rasprostranjenosti i karakteristikama nasilja,
- Osnaživanje žrtava nasilja kroz uspostavljanje mehanizma dugoročne podrške žrtvama nasilja, uspostavljanje mehanizma finansiranja programa ekonomskog osnaživanja koji je namenjen ženama,
- Rad sa počiniocima nasilja u sistemu socijalne zaštite; ovi programi ne treba da budu alternativa kaznama, merama bezbednosti koje se izriču počiniocima za izvršeno delo

nasilja u porodici; rad sa počiniocima nasilja treba da bude dostupan licima koja su spremna da se preventivno i dobrovoljno prijave (Službeni glasnik, RS. br. 27/211).

Imajući u vidu ovu podelu preventivnih postupaka u odnosu na vremenski okvir delovanja, tj. da li se mere odnose na sprečavanje nasilja, intervencije koje se sprovode neposredno nakon doživljenog nasilja ili mere i postupci koji se odnose na preveniranje dugoročnih posledica preživljenog nasilja, te traumatičnog iskustva ali vodeći se i ,već navedenim zakonskim okvirima,, u narednom delu rada bavićemo se ustanovama, sistemima, organizacijama koji multidisciplinarnim učešćem stručnjaka različite oblasti se bave tematikom nasilja, traume i same porodice.

7.1. Socijalna zaštita

U ovom delu, krenućemo od sistema socijalne zaštite imajući u vidu da oblast socijalnog rada obuhvata skoro sve segmente ljudske egzistencije u kojima se ispoljavaju neki oblici ugroženosti, u smislu poremećaja normalnog funkcionisanja, dezorganizacije, disfunkcionalnosti ili destrukcije.

Praksa socijalnog rada nije fokusirana isključivo na poremećaje već i na mogućnost korišćenja onih potencijala osoba, grupa ili zajednice koji mogu doprineti boljem ličnom i socijalnom funkcionisanju. Koji će se oblici socijalne prakse koristiti uslovljava realan život, ali je uobičajeno da se ona fokusira na pojedina područja specifična za socijalni rad kao što su: centri za socijalni rad, predškolske ustanove, škole, zdravstvene institucije ili na pojedine kategorije korisnika – deca bez roditeljskog staranja, stara lica, porodicu, osobe sa poremećajima u ponašanju, izbegla i raseljena lica. Delatnost socijalnog rada oslanja se na korišćenje odgovarajuće metodologije (individualni, grupni i socijalni rad u zajednici), uz poštovanje standarda i etike profesije (Vidanović, 2015 s. 249).

Zaštita od porodičnog nasilja, kao jedan od zadataka socijalne zaštite, je složen postupak koji zahteva sinhronizovanu aktivnost svih učesnika mreže za zaštitu od porodičnog nasilja a čine je sledeći sistemi odnosno službe: centri za socijalni rad, policija, zdravstvene ustanove, tužilaštva i sudovi, prosvetno – obrazovne ustanove i organizacije civilnog društva. Da bi se osigurala

sinhronizovana aktivnost svaki organ i svaka ustanova treba da postupa u skladu sa svojim zakonskim ovlašćenjima i obavezama, delotvorno i celovito da bi se dugoročno i održivo zaštitile žrtve porodičnog nasilja i obezbedili uslovi za izricanje odgovarajuće sankcije nasilniku, odnosno drugih mera koje bi trebale da pomognu promenom vrednosnih stavova i povratkom nasilnika društveno prihvatljivom ponašanju. Sinhronizovanim aktivnostima doprinose i sporazumi o saradnji na lokalnom nivou između ustanova i drugih organizacija čija je saradnja neophodna za efikasno ostvarivanje i sprovođenje zaštite žrtava nasilja. Specijalizovane organizacije iz sektora civilnog društva, posebno sa onim organizacijama koje pružaju usluge zaštite ženama žtva porodičnog nasilja, a imaju licencu za pružanje usluga, treba da budu deo koordinacije na nivou lokalne samouprave (Službeni glasnik, RS. br. 27/211).

Jedan od osnovnih ciljeva socijalne zaštite, očuvati i unaprediti socijalne odnose u porodici, ali i preduprediti zlostavljanje, zanemarivanje ili eksploataciju i u krajnjem slučaju otkloniti njihove posledice. Usluge socijalne zaštite se odnose na socijalni rad, čije su aktivnosti usmerene na pružanje podrške pojedincu i porodici, otklanjanje ili ublažavanje rizičnih životnih situacija, u koje spada i nasilje.

Sada ćemo predstaviti u radu sisteme, odnosno službe koje učestvuju međusobnom saradnjom u procesu prevencije nasilja i njegovih posledica:

7.1.1. Centri za socijalni rad

Centri za socijalni rad se smatraju Organom starateljstva i postoji na nivou opštine a na celoj teritoriji Republike Srbije.

„Centri za socijalni rad su jedna od najznačajnijih ustanova u oblasti socijalnog rada. Centar za socijalni rad je institucija polivalentnog tipa, osnovana od strane države, sa javnim ovlašćenjima u oblasti rešavanja o pravima građana iz oblasti socijalne zaštite, ostvarivanja uloge organa starateljstva, preventivnih delatnosti kao i praćenja i proučavanja socijalnih problema. Funkcije centra za socijalni rad uključuju i ostvarenje socijoterapijskih usluga i tretmana širokog spektra sociopatoloških poremećaja. Stručna organizacija u centru za socijalni rad zasniva se na

standardima i etici socijalnog rada, uz učešće stručnjaka različitih profila: socijalnih radnika, psihologa, pedagoga, pravnika, a po potrebi drugih stručnih lica.“ (Milenković, 2010).

„Centri za socijalni rad imaju širok dijapazon ovlaštenja u oblasti zaštite od nasilja u porodici: pokretanje sudskog postupka, pružanje pomoći sudu u pribavljanju potrebnih dokaza, dostavljanje nalaza i mišljenja o svrsishodnosti tražene mere, preduzimanje mere starateljstva zaštite, urgentnog zbrinjavanja i drugih mera porodičnopravne i socijalne zaštite posebno kada su deca žrtve zlostavljanja. Centri za socijalni rad imaju status ključne institucije u organizovanju i koordinaciji procesa zaštite dece koja su žrtve nasilja“ (Golubović, 2016 s. 60).

U nadležnosti CSR je da:

Postupa po zahtevu suda: tako što pruža pomoć u pribavljanju dokaza, izlazeći na teren i obavljajući intervju i opservaciju članova porodice, iznosi mišljenje o opravdanosti tražene mere zaštite, sačinjava nalaz i mišljenje o roditeljskim kompetencijama za vršenje roditeljskog prava.

Ima medijatorsku ulogu u procesu razvoda braka, a sa akcentom na najbolji interes dece čiji se roditelji razvode.

Može podneti tužbu za zaštitu od nasilja u porodici, tužbu radi izmene odluke o čuvanju i vaspitavanju dece,..

CSR rešava po zahtevu za pomoć u saniranju poremećenih porodičnih odnosa i tada ima savetodavnu ulogu.

Vodi evidenciju o žrtvama nasilja kao i o počiniocima nasilja protiv kojih je određena mera zaštite, pri čemu je sud dužan da Centru dostavi presudu.

Donosi plan zaštite deteta u svim segmentima.

Vrši preventivni i korektivni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava.

Kompetencije stručnih radnika centra za socijalni rad u slučajevima nasilja: identifikuju nasilje u porodici postavljanjem pitanja o nasilju svakom klijentu, evidentiranje akta nasilja, formiraju pisanu dokumentaciju o svakom ili svakoj klijentu ili klijentkinji (dosije), uzimaju izjavu o nasilju od oba supružnika (u odvojenim razgovorima), prijavu o nasilju od strane svojih klijenata prosledjuju policiji, preuzimaju rad sa porodicom čim policija završi svoju intervenciju

(obezbeđuju povratne informacije za policiju), pružaju neophodnu pomoć žrtvama nasilja i informišu ih o pravima kao i drugim institucijama i organizacijama u kojima mogu potražiti pomoć, motivišu žrtve da učestvuju u pravnom procesu (ako je pokrenut) i pružaju informativnu i psihološku podršku tokom procesa, u cilju zaštite žrtava podnose predloge sudu za samostalno vršenje roditeljskog prava od strane žrtve ili za ograničenja roditeljskog prava (u delu vidjanja sa decom) za delimično lišavanje roditeljskog prava nasilnika za izricanje mera zaštite od nasilja u porodici i po porebi svedoče na sudu, preduzimaju druge intervencije iz svojih nadležnosti (ostvarivanje prava na novčanu socijalnu pomoć, jednokratna novčana pomoć i pomoć u naturi kao i druge vrste materijalne pomoći žrtvama, obezbeđivanje smeštaja), ostaju u kontaktu sa porodicom koja ima problem nasilja, povezuju se sa policijom i tužilaštvom u slučajevima hitnih intervencija, iniciraju efikasnu saradnju sa lekarskom službom posebno u slučajevima obaveznog lečenja od alkoholizma i smeštaja u psihijatrijske ustanove, uspostavljaju povratne veze sa tužilaštvom da li je podignuta krivična prijava i sa sudovima da li je doneta presuda (Seratlić et al, 2015).

7.2. Policija

„Policija je poseban državni organ zadužen za bezbednost društva i građana, istovremeno je ovlašćeno da u zakonu odredjenim slučajevima ograniči prava i slobode pojedinca. Uloga policije je represivna i preventivna. Od policije se očekuje da reaguje primenjujući svoja zakonska ovlašćenja i na zakonski propisan način brzo i efikasno” (Golubović, 2016, s. 78).

Nadležnosti službenika policije u slučajevima nasilja: imaju obavezu da intervenišu na poziv (dojavu) građana ili građanki ili službenih lica, evidentiraju sve pozive i dojave građana i građanki snimanjem (snimci se čuvaju 24h) i beleženjem u dnevnik dežurne službe, izlaze na teren odmah po pozivu i pribavljaju dokaze-uzimaju izjave svedoka kao i uverenja i na taj način prave službenu belešku u saradnji sa tužilaštvom, kada je prilikom uvidjaja žena zatečena sa

povredama policija zove hitnu pomoć ili odvodi žrtvu u ustanovu u kojoj će joj biti ukazana pomoć, policija može da pozove kriminalističku tehniku pri dežurnoj policijskoj stanici koja može da napravi neophodne snimke stanja, u akutnoj situaciji nasilja policija može da udalji nasilnika kao i da ga privede na saslušanje i pritvori prema postojećoj procedure, u roku od 4 sata po intervenciji obavljaju se informativni razgovori sa nasilnikom, uz konsultacije sa tužiocem i po nalogu istražnog sudije nasilniku se može odrediti zadržavanje od 48 sati, istražni sudija može odrediti pritvor i produžiti isti do trideset dana iza čega sledi sudjenje, pišu prekršajne prijave (koje su efikasne zbog brze procedure a prekršajni sudija može da izrekne kaznu do šezdeset dana zatvora), podnose krivičnu prijavu protiv nasilnika, vrši detaljnu proveru izdavanja dozvola za držanje oružja, pruža ženi i deci informacije o pravima i pravnim mogućnostima kao i to da ih upućuje na centar za socijalni rad, dom zdravlja i nevladine organizacije (Seratlić et al, 2015).

7.3. Javno tužilaštvo

Cilj rada pravosudnih organa je da na najbolji način iskoriste sve zakonske mogućnosti propisane pozitivnim propisima Republike Srbije u cilju zaštite od porodičnog nasilja te žrtvama omogućiti sudsku zaštitu radi zaštite njihovog psihofizičkog integriteta i temeljnog prava na život bez nasilja (Ignjatović, 2011).

Nadležnosti tužilaštva i sudova: efikasno i delotvorno koriste sve zakonske mogućnosti kako bi se obezbedila zaštita žrtava porodičnog nasilja, označavaju hitnim i postupaju brzo u svim predmetima vezanih za nasilje u porodici, otkrivaju i prikupljaju podatke o nasilju u porodici i traže neophodne informacije o svim akterima slučaja porodičnog nasilja od svih relevantnih službi u zajednici, tokom vođenja postupka informišu žrtvu nasilja o njenim pravima kao i izvršioca nasilja o mogućoj zakonskoj odgovornosti, na osnovu podataka o proceni ugroženosti žrtve od ponovljenog nasilja kao i razmatranje zadržavanja ili određivanja pritvora nasilniku, tokom vođenja postupka a na osnovu procene opasnosti i ugroženosti žrtve od izloženosti nasilja pri

dolasku na sud i unutar suda omogućuje žrtvi davanja iskaza odvojeno od učitelja nasilja, dostavljaju obaveštenja o pokretanju postupka i presudama svim relevantnim službama, dostavljaju presude u vezi sa merama zaštite od nasiljau porodici centru za socijalni rad koji vodi propisanu evidenciju (Seratlić et al, 2015).

7.4. Zdravstvene ustanove

Zdravstvene ustanove imaju značajnu ulogu u prevenciji i ranom otkrivanju zlostavljanja i zanemarivanja dece kao i u prikupljanju podataka (izvor informacija za centar za socijalni rad, policijske ustanove), u sprovođenju specijalizovane dijagnostike (pedijatrijska, psihijatrijska, ginekološka), kao i u vršenju sudskomedicinske ekspertize u specijalizovanom tretmanu deteta i porodice i u praćenju razvoja žena i dece žrtava porodičnog nasilja (Išpanović-Radjoković et al, 2011).

Nadležnosti zdravstvenih radnika u slučaju nasilja u porodici: identifikuju žrtve nasilja među ženama koje često posećuju lekare, savetuju ženu da se obrati za pomoć centru za socijalni rad ili nevladinim organizacijama koje rade sa ženama žrtvama nasilja, svako nasilje evidentiraju u zdravstveni karton, obaveštavaju policiju o povredama klijenata, dostavljaju policiji prijavu o povredama, žrtvama nasilja izdaju lekarski document koji objašnjava status (posebno opšta praksa i hirurške ambulante), upotrebljavaju precizan i jasan jezik u zdravstvenom nalazu, kontinuirano prate i redovno izveštavaju o stanju klijenta, patronažna služba po nalogu lekara izlazi na teren smostalno ili sa centrom za socijalni rad ili sa policijskom službom, upućuju žene na druge specijalističke preglede zbog kompletiranja zdravstvene dokumentacije, upućuje žene u Institut za sudsku medicinu, pružaju ženi i deci informacije o mogućnostima koje imaju kao i na upućivanje u ustanove kao što su centar za socijalni rad i nevladine organizacije (Seratlić et al, 2015).

U različitim institucijama koje se bave problemima ljudskog zdravlja realizuje se praksa medicinskog socijalnog rada. Ova praksu sprovodi se na način: „*Posebno edukovani socijalni radnici angažuju se u timskom radu kao i u drugim oblicima zaštite mentalnog zdravlja, socijalne rehabilitacije i saradnje sa institucijama u socijalnom okruženju*” (Vidanović, 2015, s. 192).

7.5. Vaspitno-obrazovne ustanove

Prosvetni radnici kroz svoj vaspitno-obrazovni proces vrlo lako mogu uočiti dete koje je izloženo porodičnom nasilju. „*Saradnja vaspitno – obrazovnih ustanova sa drugim institucijama koje su dužne da pruže zaštitu žrtvama krivičnih dela protiv braka i porodice je naročito značajna kod dela protiv maloletnih lica i dela nasilja u porodici*” (Golubović, 2016 s. 69).

U školama se sprovodi socijalni rad sa učenicima ili grupama učenika koji imaju ili mogu imati teškoća u obrazovnom, emocionalnom i socijalnom funkcionisanju a posledica su nasilja u porodici. U ostvarivanju socijalnog rada u školi primenjuju se metodski kompleksi (pojedinaac, grupa, zajednica). Socijalni radnik u saradnji sa ostalim stručnjacima (pedagog, psiholog) kao i nastavnicima realizuje se savremeni socijalno – ekološki pristup koji se oslanja na razumevanje modela interpersonalnih odnosa u kojima su najvažniji akteri učenici, porodica škola. Prema ovom modelu socijalni radnik u školi ima ulogu medijatora, pregovarača, savetnika, a često i zastupnika učenika i školsko osoblje (Vidanović, 2015).

Nadležnosti prosvetnih radnika u slučaju nasilja: identifikuju učenike koji su direktne ili indirektne žrtve porodičnog nasilja, prijavljuju postojanje nasilja u porodici ili sumnju na postojanje nasilja nadležnom centru za socijalni rad a u akutnim situacijama nasilja prijavljuju direktno policiji, vode računa o poverljivosti informacija u vezi sa detetom žrtvom porodičnog nasilja u cilju zaštite od stigmatizacije deteta u školskoj sredini, formiraju pisanu dokumentaciju o deci, žrtvama nasilja, pedagoška služba pruža pomoć detetu u prevazilaženju traumatskog iskustva nasilja u porodici kroz psihosocijalnu pomoć u regulisanju ponašanja deteta, pedagoška služba organizuje sastanke sa nastavnicima dece žrtava porodičnog nasilja kako bi ih upoznala sa situacijom deteta i kako bi se na nivou škole sačinio plan zaštite i pomoći detetu, škola organizuje preventivne aktivnosti kroz informisanje dece o nasilju u porodici, dečijim pravima i uče decu na koji način da potraže pomoć ukoliko su žrtve, organizuju predavanja za nastavni kadar u cilju senzibilizacije nastavnika na nasilje u porodici i prepoznavanju dece koja su u riziku i adekvatnog

reagovanja, uspostavljaju povratne informacione veze sa centrom za socijalni rad kao i to da učestvuju u planiranju mera zaštite od strane centra za socijalni rad (Seratlić et al, 2015).

7.6. Nevladin sektor

Nevladine organizacije su dobrovoljna udruženja građana koje nije osnovala država. Tokom poslednjih nekoliko decenija došlo je do naglog širenja nevladinog sektora u ceom svetu, zauzele su jedan deo društvenog prostora, često ih zovu treći sektor. Nevladine organizacije su prisutne u velikom broju različitih oblasti kao što su sport i kultura, obrazovanje, zdravstvo, politika. Značajno mesto u sveri pružanja socijalnih usluga zauzele su nevladine organizacije. Najveći broj zaposlenih i angažovanih volontera je u ovom delu nevladinog sektora i to pre svega u oblasti obrazovanja i socijalne zaštite (Matković et al, 2009).

Mnoge nevladine organizacija svoj rad su zasnovala na feminističkim principima i teorijama. Te organizacija u svom radu koriste feministički socijalni rad. Feministički socijalni rad predstavlja *“Integracija vrednosti, veština i znanja socijalnog rada sa feminističkom orijentacijom kako bi se pomoglo pojedincima i društvu da prevaziđu emotivne i socijalne probleme koji su rezultat polne diskriminacije”* (Vidanović, 2015, s. 104).

Nadležnosti nevladinog sektora u slučajevima nasilja: pružaju podršku žrtvama nasilja da razumeju svoju situaciju da prepoznaju i imenuju nasilje kao i to da osnažuju žrtve da otpočnu process izlaska iz nasilja, procenjuju stepen ugroženosti i zajedno sa žrtvom izradjuju bezbednosni plan kao i to da učestvuju u ekspertskim procenama i u saradnji sa drugim ustanovama, informišu žrtve nasilja o mogućim intervencijama, pružaju besplatne usluge, organizuju grupe samopomoći za žene žrtve nasilja, posreduju u zbrinjavanju i smeštaju žrtava nasilja u porodici u sigurne prostore kada je nasilje akutno, učestvuju u realizaciji plana zaštite i prate efekte različitih intervencija, upućuju žrtve u policijsku stanicu informišući ih o nadležnostima policije kao i to da uspostavljaju kontakt sa policijom radi dalje saradnje na slučaju i praćenja efekta preduzetih mera, evidentiraju pozive i dolaske žrtava nasilja i vode internu dokumentaciju, razmenjuju informacije i konsultuju se sa stručnjacima u relevantnim službama, pišu pravne podneske i zastupaju

klijentkinje na sudu, organizuju preventivne aktivnosti različite edukativne i psihosocijalne programe za odrasle i decu (Seratlić et al, 2015).

VIII METODE RADA SA ŽRTVAMA PORODIČNOG NASILJA

U ovom delu rada bavićemo se metodama socijalnog ali i psihološkog rada sa žrtvama porodičnog nasilja, uzimajući u obzir da se te aktivnosti prepliću kod stručnjaka različitih oblasti, kao i, već spomenute činjenice da, na žalost, prevencija kao primarna zaštita u sprečavanju nasilja je ređa nego sekundarna i tercijalna koje se bave intervencijama nakon preživljenog traumatičnog iskustva koje je posledica porodičnog nasilja.

„Metode socijalnog rada su specifična vrsta intervencija i drugih aktivnosti koje koriste socijalni radnici u profesionalnoj praksi. Aktivnosti koje su identifikovane kao metode i metodski kompleksi u socijalnom radu uključuju rad sa pojedincem, socijalni grupni rad, rad u zajednici, istraživanje, osmišljavanje strategija, planiranje i direktnu kliničku praksu” (Vidanović, 2015 s. 200). Metode socijalnog rada koje se koriste u radu sa žrtvama porodičnog nasilja:

Teška traumatska iskustva mogu kod ljudi prouzrokovati upadanje u krizu kao specifično stanje karakterisano osećajem bespomoćnosti, kognitivne dezorganizacije i izmenjenog ponašanja. Kriza je vremenski ograničen gubitak ravnoteže ličnosti kojoj uvek predhodi promena u spoljašnjoj realnosti, što angažuje onaj nivo adaptivni moći individue koji je van njene svakodnevne kontrole. Porodično nasilje je rezultat neočekivanih životnih događaja pa tako i kriza koja prati žrtvu jeste akcidentna kriza. *„Intervencije u krizi su terapijska praksa koja pomaže klijentima da razreše pojedine faze krize izazivanjem napredka i promene u vidu prihvatanja problema, u vidjanje njegovih uticaja na osobu i učenje novih efektivnih ponašanja za borbu sa sličnim i predvidljivim iskustvima”* (Vidanović, 2015 s. 147).

„Glavni cilj kriznih intervencija je pomoći ljudima da lakše podnesu traumatski događaj, da ga integrišu kao svoje životno iskustvo i da nastave dalje kako bi mogli normalno da žive” (Veljković, 2015, s. 137).

Psihološka krizna intervencija je u suštini preventivni postupak, koji ako je uspešan samo je jedan segment u procesu ukupnog zbrinjavanja. Pomoću krizne intervencije sprečavamo teže posledice koje traumatski događaj može imati po žrtvu. Među kreatorima modela kriznih intervencija nema slaganja u pogledu strukture intervencija, mada su studije ukazale na veći efekat kratkih i intenzivnih kriznih intervencija u radu sa porodicom nakon situacije zlostavljanja dece u porodici. Smatra se da je najznačajnije izabrati najbolju strategiju krizne intervencije za svaki specifičan traumatski događaj, specifičnu populaciju pogođenu trumom i implementirati tu strategiju u najadekvatnijem trenutku (Veljković, 2015).

Stručnjaci za socijalni rad mogu zajedno sa žrtvom napraviti sigurnosni plan koji je „specifični vid krizne intervencije čije je osnovna svrha da se ženu počne usmeravati na razmišljanje o neposrednoj budućnosti, ali i na neke njezine dugoročne izbore”. Pravljenje sigurnosnog plana uključuje analizu opasnosti koje prete od nasilnog partnera te razmatranje posledice ostanka u takvoj situaciji. Sigurnosni planovi uključuju dve različite grupe koraka, jednu za povećanje sigurnosti žene i dece dok još živi sa partnerom, i druga za situaciju ako i kada se odluči ostaviti nasilnog partnera. Ukoliko žena odluči da ostane primarno je razviti njenu osetljivost na ugrožavajuće situacije te je naučiti kako sama može sebi pomoći u takvim situacijama. Neki od elemenata sigurnosnog plana može biti planiranje načina bežanja ako partner postane nasilan, sakrivanje ključeva i važnih dokumenata (izvod iz matične knjige rođenih, lična karta, zdravstvena knjižica), pokušati održati svadju na mestima u kući gde nema predmeta koji bi mogli naneti ozbiljnu štetu, sa nekolicinom prijatelja i članova rodbine dogovoriti šifre za razgovor preko telefona i poruka, nabavljanje tajnog telefona koji će uvek biti u neposrednoj blizini u slučaju opasnosti, te izbegavanje alkohola i droga kako bi procenat opasnosti uvek bila valjana. Ako se žena odluči za odlazak važno je da sigurnosni plan bude u potpunosti siguran i izvediv. Poželjno je i da se socijalni radnik dogovori sa ženom gde može otići u slučaju nasilja (Štengl, 2017, s. 26).

Ukoliko je žena već pobešla važno je da bude kod prijatelja ili rodjaka neko vreme ili da bude smeštena u sigurnu kuću. Ukoliko se mora naći sa nasilnikom, važno je da to radi na javnom mestu u prisustvu osobe u koju ima poverenja. Važno je da razmisli kojim će putem ići na posao, kod lekara ili u školu po dete, i da ne ide na mesta za koje nasilnik zna da ona odlazi. Potrebno je obratiti pažnju na detalje preko kojih nasilnik može doći do njene lokacije (Seratlić et al, 2015).

Jedna od metoda u socijalnom radu je savetovanje. Socijalni radnici koriste različite oblike savetovanja u zavisnosti od teorijske orijentacije. Najpoznatiji metod je takozvani nedirektni pristup Rodžersov metod prema imenu poznatog američkog psihologa i psihoterapeuta Karla Rodžersa. Ovaj metod postao je sinonim za terapiju usmerenu na klijenta ili nedirektivni metod savetovanja. Po ovom metodu najbolji rezultati u ishodu savetovanja postižu se promenom odnosa socijalni radnik – klijent. Ovaj odnos nije zasnovan na odnosu moći podređenog i nadređenog ili emocionalnoj naklonosti, nego kao potpuno novi odnos koji se definiše kao odnos dva saradnika. Karakteristike ovog odnosa su: autentičnost, prirodna toplina, zainteresovanost za klijente i što je najvažnije aktivno učešće i saradnja klijenta sve vreme savetovanja. U nekim slučajevima klijent nastavlja saradnju sa terapeutom i po završetku savetovanja (Vidanović, 2015).

Metod studija slučaja koristi se u socijalnom radu kada je u središtu istraživanja pojedinac. Ovaj metod potekao je iz psihoanalize, a označava temeljno i svestrano istraživanje životne istorije pojedinca radi što potpunije životne istorije. Cilj studije slučaja je da otkrije šta je u individui poremećeno i šta je u tom i takvom poremećaju individualno. *”Studija slučaja je u suštini širok eksplorativni metodološki okvir koji povezuje mnoštvo različitih socijalnih, psiholoških i drugih tehnika, radi dijagnoze poremećaja određenog pojedinca i procene njegove ličnosti”* (Vidanović, 2015, s. 329).

Ovaj metod se temelji na logičnoj analizi, na rasčlanjivansju pojave koja se razmatra, na opisu te pojave, i na pokušaju uspostavljanja logične veze između elemenata analizirane pojave, s ciljem objašnjenja pojave. U okviru studije slučaja mogu se kombinovati različiti postupci pomoću kojih se može doći do potrebnih podataka (posmatranje, razgovor), a mogu se koristiti i različiti dostupni izvori postojećih podataka (razni vidovi dokumentacije). U strukturi studije slučaja prisutna su tri elementa: opšti okvir, prikupljanje i oblikovanje informacija i analiza slučaja. U opštem okviru se prezentuju spoznaje od kojih se polazi. Prikupljanje i oblikovanje informacija dovode se u vezu sa ciljem studije slučaja. Analiza započinje logičnom analizom slučaja, deskripcijom i konačno eksplikacijom (Pejanović, 2009).

Kazuistika je metod socijalnog rada koji se koristi kad se želi utvrditi uzročno-posledična zavisnost neke pojave. Princip kauzaliteta glasi: svaka promena mora imati i svoj uzrok. O kauzalnoj vezi se može govoriti kad neka pojava pod određenim okolnostima, uvek za posledicu

ima određenu pojavu. „*Utvrdivanje kauziliteta u socijalnom radu omogućava objašnjenje, predviđanje i ponašanje ličnosti*” (Vidanović, 2015, s. 157).

IX EMPIRIJSKI DEO – KAZUISTIKA

. Literarna kazuistika M.O., 41 godina, ženskog pola.

Kazuistika M.O. se odlikuje kompleksnim problemima u porodici pre svega fizičkim i psihičkim nasiljem brata klijenta koji je alkoholičar, siromaštvom i zdravstvenim stanjem ćerke. Značajno je da postoje pokušaji jačanja snaga ovog klijenta koji za sada nisu dali rezultate.

Za M.O. smo saznali u Udruženju SOS Ženski centar“, koje između ostalog organizuje pravnu i psihološku pomoć za žene i decu žrtve porodičnog nasilja kao i programe za ekonomsko osnaživanje i podsticanje ženskog preduzetništva. Sa kolegicom iz udruženja „SOS Ženski centar“ rešili smo da posetimo porodicu M.O. U udruženju sam saznala da M.O. je izložena fizičkom i psihičkom zlostavljanju od strane njenog brata koji je alkoholičar. Ona i ćerka žive u porodici u kojoj su i njeni roditelji i brat koji je nasilan. Takođe sam saznala da je ne zaposlena i da živi uglavnom od socijalne pomoći.

Od komšija smo dobili informaciju da joj je fizička bezbednost trenutno ugrožena i da postoje prijave nasilja u porodici. Takođe od komšija sam saznala da njen brat zbog agresivnog ponašanja često dolazi u sukob sa roditeljima, komšijama i u kafani. Po priči od strane komšija M.O. je vredna i kuću održava urednom i da je jako dobra i požrtvovana majka.

Dana 19.04.2019. došle smo u kuću M.O. najavljene u kojoj smo pored nje zatekli i njene roditelje i ćerku A. (tada je imala 11 godina). U toku 2019 godine bile su još dve posete u ovoj porodici kao i jedna u toku 2020 godine. Dana 04.06.2020. godine obavljena je poslednja poseta. Iz tih poseta i obavljenih razgovora saznali smo sledeće: da se M.O. sa ćerkom doselila kod roditelja i brata nakon razvoda 2011 godine zato što joj je muž bio nasilan. Brat nije bio kod kuće, po rečima M.O. on ima izrazito nasilno ponašanje prema njoj. On se u tri navrata lečio od

alkoholizma. Roditelji M.O. imaju završenu osnovnu školu. Otac zaradjuje obavljajući sezonske poslove u poljoprivredi a majka je domaćica. M.O. prilikom prve posete je imala delimično podržavajući stav od strane roditelja da bi on evoluirao u njihovu spremnost da pomognu ćerki i zauzeli su osudjujući stav prema ponašanju svoga sina. Iz razgovora sam saznala da ćerka boluje od epilepsije, gde je u nekoliko navrata boravila u bolnici.

Po izjavi M.O. ona i brat su odrasli u relativno skladnoj ali materijalno skromnoj porodici. Oko njihovog vaspitanja najviše se brinula majka koja je bila popustljiva prema njima, otac se nije mešao u vaspitanje dece. Klijent je mlađe dete u porodici, sa bratom ima lošu komunikaciju, česte konflikte koji su vremenom prerasli u fizičko zlostavljanje. Sa unukom A. baka i deda imaju blizak i zaštitnički odnos. U periodu od 2005 do 2011 godine M.O. se udala gde je sa mužem živela u drugom mestu u tom braku rođena je 2005 godine ćerka A. Zbog nasilnog ponašanja muža razvodi se i dolazi zajedno sa ćerkom A. da živi kod svojih roditelja i brata.

U ličnoj anamnezi M.O. se ne izdvaja ništa neuobičajeno, prednatalni razvoj i porodjaj, emocionalni, fizički, socijalni i intelektualni razvoj su protekli uobičajeno. Fizički se oseća dobro, zdravstveno ima blagu depresiju zbog situacije u kojoj se nalazi.

U toku školovanja bila je dobar djak, sa prosečnom ocenom 3,20 a osnovnu i srednju školu završila je u roku bez obnavljanja godina školovanja. Ima veliki fond reči koje uspešno koristi.

Nakon završetka srednje škole odmah 2001 godine zaposlila se kao šivač konfekcije gde je radila do 2005 godine kada se udala i odselila u drugo mesto, klijent je od tada ne zaposleno lice. U ovom trenutku živi od dečijeg dodatka, alimentacije u visini od 5000 dinara koje prima ćerka od oca, mesečne socijalne novčane pomoći i u nekoliko navrata je primala jednokratnu novčanu socijalnu pomoć za lečenje ćerke. Budući da živi u zajedničkom domaćinstvu sa roditeljima i bratom, troškove oko ogreva, struje i hrane deli zajedno sa njima.

Trenutno uslovi stanovanja su jako skromni, kuća je starije gradnje stolarija i podovi su u lošem stanju. Njih petoro zajedno žive u dve prostorije (kuhinja i soba) plus kupatilo. U kući postoje voda i struja. Od uređaja imaju frižider, veš mašinu, šporet na struju, šporet na drva, televizor, fiksni i mobilni telefon.

M.O. ističe da joj je najveći problem fizičko nasilje brata, a zbog loše materijalne situacije nije u mogućnosti da se stambeno osamostali i da pruži detetu sve što joj je potrebno za školovanje i lečenje. Isto tako ističe da održavaju kontakte sa bližom i daljom rodbinom, i da se ćerka druži sa drugom decom, povremeno ide na rođendane kod druge dece i igra se na ulici sa vršnjacima.

M.O. se 2020 i 2021 godine obraćala Centru za socijalni rad. Preko Centra za socijalni rad je ostvarila mesečnu novčanu socijalnu pomoć, a u više navrata su joj odobravali jednokratnu novčanu pomoć za lečenje ćerke. Voditelj slučaja smatra da treba osigurati bezbednost korisnice i njenog maloletnog deteta, isto tako i da treba da se zaustavi nasilje, upućuje korisnicu na psihičko osnaživanje i na jačanje sopstvenih kapaciteta za prevazilaženje materijalnih problema.

Zaključak:

Potrebno je postaviti kratkoročne i dugoročne ciljeve, potrebno je napraviti plan usluga, izvršiti evaluaciju, korigovati plan usluga ako je to potrebo i ako nema rezultata reagovati na dalje fizičko nasilje.

Kratkoročni ciljevi: ojačati klijenta da ne toleriše nasilje i treba je osposobiti da samostalno i aktivno traži posao, napraviti sigurnosni plan.

Dugoročni ciljevi: ukoliko ne uspe da samostalno nadje sebi odgovarajući posao, potrebno je podržati je i pomoći joj u traženju posla koji joj je potreban da reši ekonomski problem, a potom da obezbedi njoj i ćerki samostalan život u smislu da nadje nov stambeni prostor.

Za ispunjavanje ciljeva, pored osnaživanja M.O. koja je žrtva nasilja potrebno je raditi i sa bratom koji je nasilan. U ovom slučaju nasilnik negira da ima problem pa je potrebno da ga na psihosocijalni tretman prijave zaposleni iz Centra za socijalni rad.

ZAKLJUČAK

Na osnovu svega navedenog vidi se da je nasilje u porodici veoma raširen i negativan društveni fenomen, koji postoji u svim društvima a za čije je rešavanje potreban multidisciplinarni pristup stručnjaka različitih oblasti, kao što su socijalni radnici, psiholozi, pedagozi, defektolozi, lekari, pravnici a uz odgovarajući zakonodavni sistem. Svi oblici nasilja nad žrtvama ostavljaju neizbrisive tragove u njihovim životima. Većina dece koja su preživela nasilje imaju teškoća u funkcionisanju i u odraslom dobu, sa dubokim uverenjem da svet nije sigurno mesto a ne retko i sami nauče da je nasilje jedii način funkcionisanja. Stoga je potrebno ovom problemu posvetiti odgovarajuću pažnju koja ima za cilj sprečavanje nasilja u porodici, a to je ujedno preventivno delovanje za budućnost.

Mnoge žrtve žive sa strahom, povređene i sa osećajem krivice. Ako nemaju podršku ostaju sami i često nevidljivi za okolinu, boje se osude i stide se poniženja koje su doživeli. Društvo još uvek ovaj problem doživljava kao „porodičnu stvar“ koja treba da ostane u krugu porodice. Nasilje jeste društveni problem, na koje društvo mora adekvatno reagovati i ostvariti mogućnost da žrtve otvoreno govore o svojim problemima, a sa druge strane da kazne za nasilnike budu odgovarajuće.

Porodično nasilje poslednjih godina izaziva pažnju javnosti, mada stvarni broj žrtava nasilja ostaje nepoznat jer se mali broj dela procesuiru. Ono što društvo treba da uradi je da unapredi rad u borbi protiv nasilja.

Teorijskijskim delom rada omogućili smo da se sagledaju i objasne sledeći pojmovi; Najpre smo definisali pojam porodice , kao sociološke pojave. Potom smo definisali nasilje i njegove oblike – psihičko, fizičko, seksualno, ekonomsko i zanemarivanje dece. U radu smo dali osvrt na nasilje kroz istoriju, da bi se uvidelo da je ovaj negativan fenomen prisutan od kada postoji

civilizacija. Posebno smo pojasnili rizike porodičnog nasilja ali i razlike između mitova i činjenica kada je reč o porodičnom nasilju, odnosno opisali smo tzv. zamke u kojima može da se nađe stručni radnik koji se bavi ovom tematikom. Posebno smo, u teorijskom delu rada obradili traumatizaciju i viktimizaciju, kao posledice nasilja u porodici, a čije su najčešće žrtve žene i deca. Objasnili smo i nastanak traume, napravili paralelu između zdravih i patoloških reakcija na traumu i posebno definisali i obradili temu traume u detinjstvu.

Kada je reč o viktimizaciji, kroz rad smo opisali izmenjena stanja žrtava – kako psihička, tako i somatska a koja su posledice preživljene traume ili retraumatizacije uz poseban opis simptoma deteta žrtve. Nakon toga, statističkim podacima i zakonskim normama, dokazali smo posebne hipoteze - da je nasilje u porodici najprisutnije između bračnih supružnika, da trauma doživljena u detinjstvu može ostaviti trajne posledice u odraslom dobu (u prilog tome smo obradili i posledice traume doživljene u detinjstvu), ali i da su deca posebne žrtve nasilja o kojima društvo posebno osetljivo vodi računa. Takođe smo dokazali, kroz rad, da su muškarci najčešći počinioci porodičnog nasilja, dok je najzastupljeniji psihički vid zlostavljanja. Kroz rad smo dokazali i opštu hipotezu koja glasi - „Što je učestalija pojava porodičnog nasilja, to je veća traumatizacija i viktimizacija članova porodice. Zakonskim okvirom smo obuhvatili i međunarodna ljudska prava koje je naša država ratifikovala i time potvrdili da je nasilje u porodici globalno rasprostranjen problem.

Objašnjena je zaštita i prevencija porodičnog nasilja koja je složen postupak koji se odvija u saradnji svih učesnika mreže za zaštitu od porodičnog nasilja. Mrežu za zaštitu od porodičnog nasilja čine sledeći sistemi: centri za socijalni rad, policija, zdravstvene ustanove, tužilaštvo i sudovi, prosvetno – obrazovne ustanove i organizacije civilnog društva. Jedan od ključnih segmenata za prevenciju i zaštitu od nasilja u porodici je praksa socijalnog rada koja metodama socijalnog rada problem može preventivno smanjiti, suzbiti, a u nekom broju slučajeva može sprečiti samo negativne posledice.

U istraživačkom delu rada kao metoda istraživanja korišćena je kazuistika, gde smo prikazali slučaj porodičnog nasilja. Cilj istraživanja je bio da se prikaže primer porodičnog nasilja nad ženama koji nije bio od strane partnera nego od člana porodice u ovom slučaju od brata. Indirektna žrtva nasilja bilo je i dete. U ovom slučaju delovanje ekonomskih i individualnih činilaca je uzrok nasilja u porodici. Ključni faktor u ovom slučaju je alkoholizam čije prisustvo je

doprinelo stvaranju porodičnih problema i rizičnih ponašanja. Iz ovog primera se vidi da se nasilje događa u disfunkcionalnoj porodici i da je najzastupljenije fizičko i psihičko nasilje.

Ono što možemo reći za ovu pojavu jeste njena dinamična priroda i dinamični uzroci, za čiju kontrolu i suzbijanje je potrebna adekvatna društvena reakcija. Porodični dom bi trebao biti mesto pružanja međusobne ljubavi, sigurnosti, poštovanja i uvažavanja, a to se može samo tamo gde je porodica zdrava i jedinstvena celina. Cilj ovog rada je da se objasni ova pojava kao socijalni problem i da se prikažu mogućnosti socijalne prakse u prevenciji i zaštiti od porodičnog nasilja.

Da bi se obezbedila adekvatna zaštita žrtava od nasilja u porodici nije dovoljno potpisati odgovarajuće dokumente već ih treba sprovesti u praksi. Mere zaštite žrtava zahtevaju sistemsku, multiinstitucionalizovanu, infrastrukturnu, materijalnu i finansijsku podršku žrtvi, kao i sve vrste pomoći uz postojanje odgovarajućih mehanizama.

Na osnovu svega navedenog, možemo zaključiti da su prepoznavanje, pravovremeno i adekvatno reagovanje ključni u prevenciji porodičnog nasilja, te bi sprečavanje nasilja trebalo biti cilj svake društvene zajednice, kako porodične tako i jedinice lokalne samouprave ali i same države. Ukoliko se ne prevenira, a dogodi se, svaka društvena aktivnosti bi trebala biti usmerena na pružanje podrške žrtvi kako bi ponovo imala život vredan svakog čoveka.

„Naposletku, dozvoliću da progovori i lično iskustvo. Koliko god traumatsko iskustvo bilo obojeno mrakom, patnjom, zatvorenošću i opreznošćunaše duše, moguće je izaći iz ove čahure. Moguće je ponovo raširiti krila ka svetlosti, nadi i verovanju u drugačiju budućnost. Lekcije koje su naučene ostaju upamćene, a neretko i prenesene drugim ljudima. Život dobija dublji smisao. Zahvalnost za male stvari greje izmučeno srce, a iskren kontakt sa drugima ga veseli. Izaći iz boli, oprostiti, zagrliti život širinom svog srca, alhemičarski vešto pretvoriti mrak i patnju u svetlost i radost, te shvatiti da smo uz put porasli za koji metar i više i šire i dublje, najdivnija je odluka ljudske duše koja je u traumi porasla i preživela...“ (Đukanović, 2015.)

REZIME

Tema ovog rada su traumatizacija i viktimizacija kao posledica porodičnog nasilja posmatrana sa sociološkog stanovišta. Nasilje u porodici je negativan društveni fenomen sa kojim se u svom radu često susreću socijalni radnici te je zato veoma važno dobro poznavanje ovog problema a posebno njegovih posledica po žene, decu a kasnije i odrasle ljude koje imaju u svom iskustvu preživljenu traumu. Razlog za odabir ove teme je upravo taj maligni proces nakon preživljenog zverstva a to je da žrtve postaju nevidljive i retko traže pomoć, a stručnim radnicima u socijalnoj zaštiti su uvek dobro došli novi suptilni „alati“ za prepoznavanje ovog zloćudnog fenomena. Upravo zbog toga, u praktičnom delu rada cilj je bio pokazati da preplašenost za decu i velika nesigurnost koja utiče na sve članove porodice na najrazličitije načine ali i ekonomska zavisnost, su glavni razlog za ostanak u nasilju, a ostanak u tome negativno utiče na sve one koji su u toj porodici.

U radu je korišćena literatura koja se tiče zakona koji se bave problemom porodičnog nasilja u okviru pravnog sistema Srbije, zatim korišćeni su literarni izvori koji se bave problematikom porodičnog nasilja iz Srbije.

Na početku rada prvo su definisani osnovni pojmovi sa kojima se rad bavi a to su porodica, nasilje, trauma i viktimizacija kao posledica preživljenog nasilja. Navedene su definicije porodice i porodičnog nasilja u okviru pravnog sistema Republike Srbije. Definisane su vrste nasilja, a to su ekonomsko, fizičko, psihičko, seksualno, proganjanje i zanemarivanje kao vid nasilja koje se najčešće sreće kod dece. Da je porodično nasilje prisutno gotovo koliko i civilizacija, pokazano je u radu hronološki kroz istoriju, kao i da mnoge predrasude ali i višegeneracijska uverenja mogu da zamaskiraju simptome nasilja. U radu su obrađeni i rizici od pojave nasilja u porodici, a koji su veći ukoliko neko od članova porodice ima problem sa alkoholom, zavisnošću od narkotika, istoriju nasilnog ponašanja i slično. Iako nasilje u porodici pogađa sve njene članove i dovodi do većih ili manjih traumatičnih iskustava, ipak su žene i deca posebno vunerabilna grupa. Poseban

značaj u teorijskom delu rada dat je nastanku traume i njenom razvoju, kao i posledicama, naročito kod dece. Upravo mesto i vreme (porodica kao sigurna baza i period rasta i razvoja) su često najveći okidači da se trauma iznova i iznova proživljava i to ne samo tamo i tada već i kasnije u odraslom dobu, ostvaljajući za sobom mnoge ozlede i duševne i somatske. Iako je trauma doživljena u detinjstvu najčešće posledica udruženih traumatičnih iskustava, u teorijskom radu su posebno obrađene posledice uzrokovane različitim faktorima – fizičko nasile, psihičko, seksualno naslje, zanemarivanje.

Nasilje je veoma rasprostranjen problem. Smatra se da statistički podaci u policijskim stanicama i bolnicama ne prikazuju pravi broj žrtava nasilja već da je taj broj u stvarno životu daleko veći zato što veliki broj žrtava, uglavnom žena i dece ne prijavljuju nasilje. Iako uspeju da izađu iz traumatičnog okruženja i nastave drugačiji život, trauma je nešto što ih večno prati, dajući im trajni pečat žrtve koji skrivaju kreirajući sopstvenu realnost, koja je izmenjena jer je to jedini način da se suoči sa surovošću preživljenog, neretko stvarajući lažni identitet. Koliko god žrtva bila rešena da sve zaboravi, potisne, da se otisne od svake misli i sećanja, ukoliko se preživljena trauma ne obradi ona će se neminovno pojaviti pa makar kroz niz telesni simptoma koji će dovesti iznova i iznova do retraumatizacije.

Svaki od vidova nasilja krši osnovna ljudska prava a to su: pravo na život, sigurnost, dostojanstvo pravo na fizički i moralni integritet. U trećem delu rada prikazana je zaštita i prevencija od porodičnog nasilja. Budući da je porodično nasilje socijalni problem koji ima niz nepoželjnih manifestacija po pojedinca i porodicu i često dugoročno destabilizuje društvenu zajednicu zahteva komplekse mere socijalne politike i društva za njegovo rešavanje. Prevencija predstavlja prioritet u borbi protiv nasilja. Prevencija se može odvijati u tri nivoa: primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju. Primarna prevencija ima za cilj sve aktivnosti kojima se sprečava nasilje. Sekundarna prevencija podrazumeva reagovanje i ograničavanje štetnih posledica neposredno posle nasilja sa ciljem ograničenja posledice. Tercijarna prevencija podrazumeva podršku žrtvama nasilja da bi se sprečili daljnji štetni efekti i ponavljanje nasilja.

Zaštita od porodičnog nasilja je složen postupak koji zahteva sinhronizovanu aktivnost svih učesnika mreže za zaštitu od porodičnog nasilja a čine ga sledeće institucije: centri za socijalni rad, policija, zdravstvene ustanove, pravosudni organi, vaspitno-obrazovne ustanove i organizacije civilnog društva. U radu su objašnjene kompetencije svih učesnika kao i svih ustanova u sistemu mreže za zaštitu od porodičnog nasilja.

Objašnjene su i metode socijalnog rada sa žrtvama porodičnog nasilja. Pre svega objašnjena je krizna intervencija kao preventivni postupak zbrinjavanja žrtve neposredno posle nasilja. Objasnjeno je i pravljenje sigurnosnog plana koji je specifičan vid krizne intervencije. Sigurnosni plan obično pravi socijalni radnik sa žrtvom. Sigurnosni planovi uključuju različite korake: prvi koraci su za povećanje sigurnosti žene i dece dok još živi sa partnerom, a drugi za situacije ako se odluči da ostavi partnera, I treća vrsta koraka ako je već žena pobešla od partnera. Istaknuto je savetovanje kao jedna od metoda socijalnog rada, zatim metoda studija slučaja koja se koristi kada je u središtu istraživanja pojedinac I kazuistika kao metoda socijalnog rada koja se koristi kada se žele utvrditi uzročno posledična zavisnost neke pojave.

U istraživačkom delu rada istraživačkom metodom kazuistike prikazan je slučaj A.O. To je primer porodičnog nasilja nad ženom od strane člana porodice, odnosno njenog brata. Indirektna žrtva nasilja je i njeno dete. Uzroci nasilja su kako ekonomski problem tako i individualni činioci odnosno alkoholizam, čije je prisustvo doprinelo stvaranju porodičnog nasilja i rizičnih ponašanja. A.O. ostaje u nasilju jer je ekonomski zavisna od strane roditelja i nije u stanju da obezbedi egzistenciju za sebe i dete kao i da reši stambeni problem.

Ekonomsko osnaživanje jedan je od ključnih faktora prevencije zaštite žena od porodičnog nasilja. Ekonomsko osnaživanje pomaže ženama da uspostave osećaj sigurnosti, pronađu posao I tako obezbede sebi finansijska sredstva za život sa kojim mogu da izađu iz začaranog kruga nasilja. Jedno od dobrih rešenja su programi koji omogućavaju zapošljavanje žena iz teško zapošljivih grupa (žene žrtve porodičnog nasilja, izbegle I raseljene žene, invalidi, samohrane majke). Ovaj način zapošljavanja I organizovanja žena iz teško zapošljivih grupa je dobar model za njihovo ekonomsko uključivanje I samostalnost čak I u uslovima velike nezaposlenosti.

UMESTO POGOVORA

Pismo traumi

Poznajem te od kada za tebe znam...

Došla si podmuklo i iznenada..

Ali ti znaš da je čovek pred tobom potpuno nemoćan i sam..

Ti širinu sabijaš u zrno peska..

Razdireš dušu znalčki vešto...

Posle tebe sve je bezlično i crno..

Upitno je da li i ostaje nešto..

Ipak, jedna istina te proganja –

Čovek je žilav, otporan i smeo...

Bez obzira na bol, on i tada sanja..

San mu uzeti ne možeš, bez obzira na bol koju mu nanosiš..

I možda nećeš da priznaš...

Ali život posle tebe može biti beo

Jer duša raste iz tvog pepela...

Jer ti si trauma,

Ti si deo mog iskustva...

Ali!

Ti nisi ja!!!! Na posletku, ja imam sebe, a ti nemaš nikog!

SPISAK KORIŠĆENE LITERATURE

ALEMPIJEVIĆ, DJ. et al, 2012. *Priručnik za primenu Posebnog protokola sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja*. Beograd: Institut za mentalno zdravlje. 2012. S.232 ISBN 978-86-82277-61-3

BOGOSAV, B. 2018. *Novi SOS telefon*. [online] 2018. [citirano 2019-05-02] Dostupno na: <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/novi-sos-telefon-klinika-laza-lazarevic-otvara-liniju-za-prevenciju-suicida/896nct3>.

BOŠKOVIĆ M. 2010. *Porodični faktori kriminaliteta i porodično nasilje*. Naučni rad: Novi Sad. Zbornik radova pravnog fakulteta. 2010. br.3 s.117-140 [citirano 2019-04-02] Dostupno na: http://zbornik.pf.uns.ac.rs/images/download/2010/2010-3/doi_10.5937_zrp_fns44-0047.pdf.

DEKLARACIJA PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA, 1993. UN [online] [citirano 2019-04-02] Dostupno na:

<<https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/ljudska%20prava/2017/ravnopravnost%20spolova/Deklaracija%20o%20uklanjanju%20nasilja%20nad%20C5%BEenama.pdf>>

GOLUBOVIĆ, Z. 2016. *Policajska reakcija na krivična dela protiv braka i porodice*. [online] Doktorska disertacija. Beograd. Pravni fakultet Univerzitet UNION u Beogradu. 2016. S.303 [citirano 2019-04-23] Dostupno na: <http://union.edu.rs/wp-content/uploads/2016/07/Doktorska-disertacije-mr-ZoranGolubovi%C4%87.pdf?fbclid=IwAR3ALd9QTiBxhb77aO-nxuyAD10bLzH0D3p_UYqTC2HySxexnMyWxPqJlhM>

GRBIĆ, A. 2023. *Porodica, socijalni rad I zakonodavstvo*. Beograd

IGNJATOVIĆ, T. 2005. *Nasilje nad ženama-prepreka razvoju Medjunarodni dokumenti*. Beograd. Autonomni ženski centar. 2005. s.101 ISBN 86 - 902567 - 4 - 1

HERMAN, DZ. *Trauma u*

IGNJATOVIĆ, T. 2011. *Nasilje nad ženama u intimno partnerskom odnosu*. Rekonstrukcija Ženski fond 2011.s.232 ISBN 978-86-910101-2-6

IŠPANOVIĆ, V. et al, 2011. *Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja Primena opšteg protokola*. Centar za prava deteta. Beograd. 2011. s.280 ISBN 978-86-83109-49-4

JOVANOVIĆ, J. 2014. *Zlostavljanje i zanemarivanje dece*. Master rad: Niš. Univerzitet u Nišu Pravni fakultet. 2014. S.64 [citirano 2019-04-15] Dostupno na:
<http://www.prafak.ni.ac.rs/files/master-radovi/jovana-jovanovic.pdf>

KEMPLER, W. 1994. *Principles of gestalt family therapy*, Alinea S. 17.

KONSTATINOVIĆ VILIĆ, S. – PETRUŠIĆ N. 2010. *Žene, zakoni i društvena stvarnost*.

LAKIĆEVIĆ, S. 2011. *O počiniocima nasilja u porodici i partnerskim odnosima*. Beograd: Ministarstvo rada i socijalne politike, 2011. 112 s. ISBN 978-86-7704-066-6.

MATKOVIĆ, G. – STRANJAKOVIĆ, M. – KOVAČEVIĆ, V. 2009. [online] *Uloga nevladinih organizacija u pružanju usluga socijalne zaštite*. Centar za liberalno-demokratske studije. 2009. [citirano 2019-04-24]. Dostupno na:
 <http://csp.org.rs/en/assets/publications/files/ULOGA_NVO_u_PRUZANJU_USLUGA_SOC_ZASTITE.pdf?fbclid=IwAR3AyhxPmr8aN83AQ0t0Vo7D2F_fSEGLE1bQ0jfBqowV5D3jz9E17YFdtFUE>

MILENKOVIĆ, D. 2010. *Vodič kroz zakon o zabrani diskriminacije Priručnik za socijalne radnike*. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji. Beograd. 2010 s.20. ISBN 978-86-7208-165-7

MINISTARSTVO ZDRAVLJA REPUBLIKE SRBIJE, 2018. *Poseban protocol sistema zdravstvene zaštite za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja*. 2018. [online] [citirano 2019-05-04] Dostupno na: <<http://www.batut.org.rs/download/novosti/Protokol%20zastite%20dece%20od%20zlostavljanja.pdf>>

MOŠKOVIĆ, L. 2018. *Prevenција zlostavljanja i zanemarivanja dece*. In: Preventivna pedijatrija. 2018. 4/2018. S.1-2. ISSN 2466-3247.

PERI, B. 2022 *Šta Vam se desilo* s.27

NOWOTNY, H., *Fecondita e nuove forme di unione in Europa*, Sapere, Milano. 2004.

PEŠIĆ D. 2016. *Zaštita i podrška za žene sa iskustvom nasilja-analiza lokalnih politika u Republici Srbiji*. Autonomni ženski centar. Beograd. 2014. S.92 ISBN 978-86-87505-19-3

PETRUŠIĆ N. – KONSTATINOVIĆ-VILIĆ S. 2010. *Porodično pravna zaštita od nasilja u porodici u pravosudnoj praksi Srbije*. Autonomni ženski centar. Beograd. 2010. s.132 ISBN 978-86-87505-04-9

PETRUŠIĆ N. – KONSTATINOVIĆ-VILIĆ S. 2012. *Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici*. Autonomni ženski centar. Beograd. 2012. S.100 ISBN 978-86-87505-08-7

PETRUŠIĆ, N. – TODOROVIĆ, N. – VRAČEVIĆ, M. 2012. *Nasilje nad starijim osobama*. Beograd: Crveni krst Srbije, 2012. s. 84. ISBN 978-86-80205-33-5

POPADIĆ, D. 2011. *Nasilje nad ženama moja profesionalna odgovornost*. [online] 2011. [citirano 2019-05-04] Dostupno na:
<<http://centarzdraziljezena.org.rs/2016/pdf%20fajlovi/NASILJE%20NAD%20ZENAMA%20%20INCEST%20TRAUMA%20CENTAR-BEOGRAD.pdf>>

SABLIĆ, B. 2018. *Prevnacija i zaštita od nasilja u obitelji: završni rad*. [online] Šibenik: Veleučilište u Šibeniku 2018 s.37. [citirano 2018-12-11] Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/vus:993/preview>.

SERATLIĆ, I. – MARKOVIĆ, V. 2015. *Šta treba da zna svaki socijalni radnik i radnica o nasilju prema ženama?* [online] 2015. [citirano 2019-4-19] Dostupno na:
[file:///C:/Users/Marinko/Downloads/Prirucnik%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Marinko/Downloads/Prirucnik%20(1).pdf).

SLUŽBENI GLASNIK REPUBLIKE SRBIJE, 2005. *Krivični zakon Republike Srbije*. Broj 85/2005.

SLUŽBENI GLASNIK REPUBLIKE SRBIJE, 2015. *Porodični zakon*. Broj 6/2015

SLUŽBENI GLASNIK REPUBLIKE SRBIJE, 2016. *Zakon o sprečavanju nasilja u porodici*. 2016. Broj 94/2016. [online] [citirano 2019-04-29] Dostupno na:
https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_sprecavanju_nasilja_u_porodici.html

SLUŽBENI GLASNIK REPUBLIKE SRBIJE, *Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima*. Broj 27/2011. [online] [citirano 2019-04-29] Dostupno na:
https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/sites/default/files/2017-02/Nacionalna_strategija_za_sprecavanje_i_suzbijanje_nasilja_nad_zenama_u_porodici_i_u_partnerskim_odnosima_cir.pdf

SMIRIČIĆ, J. 2013. *Šta je nasilje u porodici*. [online]. Paragraf. [citirano 2018-12-11]. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/100pitanja/porodica/nasilje_u_porodici.html>

SOS ŽENSKI CENTAR 2018. *Priručnik za rad sa žrtvama nasilja*

STANKOVIĆ M. 2014. *Nasilje u braku i partnerskim odnosima*: Master rad. [online] Niš. Univerzitet u Nišu Pravni fakultet. 2014. S.121. [citirano 2019-03-17] Dostupno na:

<www.prafak.ni.ac.rs/files/master-radovi/milica-stankovic.pdf>

VIDANOVIĆ, I. 2015. *Rečnik socijalnog rada*. Beograd: Udruženje stručnih radnika socijalne zaštite Srbije: Društvo socijalnih radnika Republike Srbije, 2015. s. 372. ISBN 978-86-904183-6-

7

PRILOZI

Prilog A – kazuistički formular

POVERLJIVO! FORMULAR ZA KAZUISTIKU u socijalnom radu I OSNOVNI PODACI		
Autor kazuistike: M.J.		
Ime i prezime klijenta: M.O.		
Datum i mesto rođenja klijenta: 41 godina, Novi Sad		
Adresa: Kać		
Kontakt: br.telefona: . e-mail: /		
Datum prvog kontakta sa klijentom 19.04.2019.	Na čiju inicijativu je klijent došao: Autora kazuistike	Ko je došao sa klijentom: Koleginica iz Udruženja „SOS ženski centar“
Kazuistički razgovor je trajao: 2 sata		
Anamnestički razgovor je trajao: 1 sat		
Psihogenetički razgovor je trajao:30 minuta		
Dijagnostika i dijagnoza (psihološka, medicinska, specijalno-pedagoška, socijalna, druga, -ko, kada, sa kakvim zaključcima) Psihološka: Izražena depresija zbog nezadovoljstva u kome se ona i njena ćerka nalaze. Socijalna: siromaštvo		
Konsultacije sa drugim stručnjacima: Konsultacija sa voditeljem slučaja u CSR. Kostatovano je nasilje u porodici. Konsultacija sa službenim licem iz policijske stanice Kać		
II ANAMNEZE		
PORODIČNA ANAMNEZA:		
Roditelji – opis njihovog odnosa sa klijentom (majka, otac)	Braća i sestre - opis njihovog odnosa sa klijentom	

Otac, završena osnovna škola, bavi se sezonskim poslovima u poljoprivredi, vaspitanje dece prepustio je supruzi. Majka, završila je osnovnu školu, domaćica, posvetila se kućnim poslovima i vaspitanju dece.	Ima jednog rođenog brata. Sa bratom nije u najboljim odnosima zbog nasilničkog ponašanja. Brat je 3 puta lečen od alkoholizma. Više puta je podnosila prijavu protiv brata zbog nasilja u pijanom stanju.
Članovi porodice, članovi domaćinstva: Klijent i njegovo jedno dete	Partneri – njihov odnos sa klijentom Od supruge se razvela 28.11.2011. Ostali su u korektnim odnosima zbog zajedničkog deteta.
Ostale osobe koje žive u domaćinstvu: Roditelji i brat	Deca – broj dece, deca željena ili neželjena, sudbina neželjene dece: Ćerka A. (11)
Zdravstveno stanje roditelja: Oba roditelja su u dobrom zdravstvenom stanju	Broj porođaja, pobačaja, abortusa: -
Obrazovanje, posebne veštine i zaposlenost roditelja: Otac: osnovna škola, bavi se sezonskim poslovima u poljoprivredi Majka: osnovna škola, domaćica	
Autoritet u porodici (ko ima kakav, opis): U porodici nema izraženog autoriteta	
Odnosi u porodici: Žive u skromnom domaćinstvu, veće trzavice u porodici počinju kada brat G. u adolescentnom periodu počinje da konzumira alkohol i nasilno se ponaša. Ponašanje brata izazvalo je konflikte u porodici.	Ispunjavanje uloge roditelja, vaspitanje dece u porodici klijenta: Vaspitna uloga roditelja bila je korektna što se može reći da i klijent ispunjava prema svojoj ćerki.
Traumatični i stresni događaji u porodici (opis): Nemaština, nasilno ponašanje brata u alkoholisanom stanju, razvod klijenta od supruge.	Patologija članova porodice klijenta (opis): Brat alkoholičar

	Ćerka ima neuroloških problema povremeno trnjenje ruku i nogu (epilepsija)
Način komunikacije članova porodice klijenta (opis): Odnos klijenta sa detetom je topao i zaštitnički. Klijent sa roditeljima ima normalnu komunikaciju dok sa bratom ne postoji komunikacija, stalni konflikti.	
LIČNA ANAMNEZA:	
Prenatalni razvoj, porođaj: Željeno dete, porođaj na vreme bez komplikacija.	Navike, interesovanja, aktivnosti: Radi sve kućne poslove, u slobodno vreme voli da šije.
Najviši stepen obrazovanja: SSS tekstilni tehničar-konfeksionar.	Provođenje slobodnog vremena: Uglavnom, zajedno sa ćerkom, gledanje TV programa.
Zaposlenje: Nezaposleno lice.	
Emocionalni razvoj: Vezana za roditelje.	Razvoj stavova prema vrednostima: -
Dalji razvoj: Dalji razvoj tekao uredno.	Planovi i očekivanja: Ima jaku volju da nađe posao, i stambeno se osamostali kao i da obezbedi ćerki sve što joj je potrebno za daljnje školovanje.
Socialno-patološke pojave: /	
ZDRAVSTVENA ANAMNEZA:	
Hronična oboljenja: /	Trenutno zdravstveno stanje: Blaga depresija
Napomena: Do blage depresije dolazi zbog situacije što trpi nasilničko ponašanje od strane brata, i zbog socio-ekonomskog stanja, i zdravstvenog stanja ćerke.	
ŠKOLSKA ANAMNEZA	

Početak obaveznog školovanja (šk.godina): 1989.	Nivo obrazovanja (OŠ, SŠ, VŠ...) – godina završetka: 1999.
Kraj obaveznog školovanja (šk.godina): 1995.	Titule: SŠ tekstilni tehničar-konfektionar
Napomene: Bila je dobar djak, bez gubljenja godina školovanja	
Intelektualni nivo (specifične veštine – talenat): Po mojoj proceni, ntelektualni nivo je u skladu sa životnom dobi,te kalendarski uzrast je u skladu s intelektualnim. Voli da šije.	
Nivo izražavanja (izražavanje, fond reči, veštine komunikacije): Fond reči joj je širok, uspostavlja kontakt adekvatno, komunikativna je i razume sve naloge.	
Motorika: Uredna, pokretljiva i funkcionalna.	
Fiziološke karakteristike: Nižeg rasta, higijenski uredna.	
PROFESIONALNA ANAMNEZA	
Zaposlenje: Nezaposleno lice.	
Rekvalifikacioni kursevi (nabrojati), godina završetka: /	
Druge profesionalne veštine: /	
Privatna firma: /	
Aktivnosti klijenta usmerene ka njegovom zaposlenju: Nezaposleno lice od 2005 godine, ali ima jaku želju da nadje posao.	
SOCIJALNA ANAMNEZA	
Ekonomsko obezbeđenje porodice: primanja, raspodela novca: Klijent prima dečiji dodatak, povremeno dobija jednokratnu novčanu pomoć kao i mesečnu socijalnu pomoć, bivši suprug za izdržavanje deteta mesečno daje 5000 dinara (alimentacija) .	
Zaposlen-nezaposlen (od-do): Nezaposlena od 2005 godine	
Uslovi stanovanja:	Higijenski uslovi:

Žive u skromnom domaćinstvu, imaju jednu spavaću sobu, kuhinju i kupatilo.	Adekvatno se održava prostor u kome živi. Opremljenost prostora je skromna ali uredna. Nedovoljno prostora za petočlanu porodicu.
Socijalni odnosi (kontakti sa bližom i daljom familijom, okolinom): Održavaju kontakte sa bližom i daljom rodbinom, ćerka se druži sa drugom decom, povremeno ide na rođendane kod druge dece i igra se na ulici sa vršnjacima.	
Tradicije, rituali: Klijent se drži tradicije i običaja katoličke crkve.	Veroispovest: Katolkinja
SOCIJALNI PROBLEM	
Klijentova hipoteza: Ona smatra da je njen najveći problem fizičko nasilje brata koji je alkoholičar, zatim nemaština usled nezaposlenosti pa nije u mogućnosti da prijušti osnovne stvari za ćerku i sebe.	
Nastanak problema: Po njenom mišljenju problem je nastao nakon njenog razvoda i dolaska kod roditelja gde živi brat alkoholičar koji je nasilan.	
Simptomatologija: Gubitak poverenja u okruženje i institucije koje joj ne daju dovoljnu podršku.	
Posledice problema koje utiču na život klijenta i njegovu okolinu: Strah od nasilnog ponašanja.	
III STATUS PRAESENS	
Opis problema: Nakon neuspelog braka i doseljavanja u kuću gde živi i brat nastao je problem zbog fizičkog nasilja brata koji je alkoholičar koji se u nekoliko navrata lečio, zbog fizičkog zlostavljanja u porodici nekoliko puta je prijavljivala brata u PS. Zbog nezaposlenosti i materijalne situacije nije u prilici da sebi i ćerki obezbedi rešenje stambenog problema.	
Analiza: Analizom stanja u porodici postoji želja klijenta za rešavanje problema ali je svesna da problem može rešiti samo uz podršku okoline i institucije.	

Status praesens: šta je potrebno unaprediti: Potrebno je iskoristiti njenu želju da reši problem, treba raditi na osnaživanju i pružiti joj podršku da ne trpi nijedan vid nasilja, ali isto tako i treba joj pomoći da uzme aktivno učešće u traženju posla.	Šta je potrebno korigovati: Korigovati njenu toleranciju prema fizičkom nasilju koje trpi od strane brata.
IV PROGNOZA	
Prognoza /kratkoročna, dugoročna – ko, kakva: Kratkoročna: ojačati klijenta da ne trpi nasilje i osposobiti je da samostalno i aktivno traži posao. Dugoročna: ako ne uspe da samostalno nadje posao podržati je i pomoći joj u traženju posla.	
V KATAMNEZA	
Katamneza /vremenski interval, način katamnestičkog kontakta/ Pre izvenog vremena sam u udruženju „SOS ženski centar“ čula sam za M.O. i njen problem prvi kontakt sa njom sam imala u prisustvu kolegice iz udruženja. Savetovali smo klijenta šta treba da uradi da ojača svoje kapacite i da iskoristi mogućnosti koje daje država.	
Period od poslednjeg kontakta: 3 dana	
Intervencije /ko, ciljevi, postizanje ciljeva/ Obavljen je razgovor sa voditeljem slučaja u CSR koji me je obavestio da je bila podneta prijava za nasilje u porodici nad M.O. i da se izašlo na teren, klijentu je odobrena, više puta, jednokratna novčana pomoć. CSR smatra da je klijentu potrebno savetovanje, osnaživanje i rad sa nasilnikom od strane stručnjaka službe.	
Savetovanje i konsultacije /ko, način, trajanje/ U protekle 4 godine klijent je savetovan od strane CSR da pokaže inicijativu da ne bude žrtva nasilja, i da se aktivno angažuje oko zaposlenja i traženja novog stana.	
Strategija postizanja ciljeva /korišćene metode, forme.../ -	
Način aktiviranja klijenta i njegove okoline:	

Obavljen je razgovor sa više osoba iz klijentovog okruženja roditelji, komšije. Nakon razgovora roditelji su spremni da pomognu M.O. i imaju osudjujući stav prema ponašanju svog sina zbog nasilničkog ponašanja.
VI EVALUACIJA
Evaluacija trenutnog stanja klijenta s obzirom na njegov primarni problem: Osigurati bezbednost klijenta i mal. deteta i zaustaviti nasilje. Dati rok od tri meseca oko pronalaženja zaposlenja i novog stana.
VII KRAJ SLUČAJA
Datum i način završetka slučaja, potpis autora: Slučaj nije završen ali je klijentkinja našla posao u obližnjoj prodavnici te se materijalno osnažila.

